

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В
ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0132-з
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньої програми «Початкова освіта»
Є. М. Лещенко

Керівник: доцент кафедри дошкільної та
початкової освіти, к.пед.н. _____
О. О. Андрющенко

Рецензент: професор кафедри дошкільної та
початкової освіти, д. пед. н., професор _____
Л. О. Сущенко

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
«_____» _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Лещенко Єлизаветі Миколаївні

- 1. Тема роботи:** «Упровадження інноваційних технологій в освітній процес Нової української школи»
керівник роботи Андрющенко Олена Олександрівна, к.пед.н, доцент, затверджена наказом ЗНУ від «01» травня 2023 р. № 641-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** 23 листопада 2023 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** розроблено та емпірично перевірено ефективність запровадження інноваційних технологій у освітній процес Нової української школи; обгрунтовано поняття «інновація» та місце інновацій в навчально-виховному дискурсі; охарактеризовано особливості, різновиди, та зміст інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи; з'ясовано педагогічний потенціал використання інноваційних педагогічних технологій та її роль у формуванні громадянської компетентності молодших школярів; досліджено рівень сформованості громадянської компетентності молодших школярів; продемонстровано модель та структуру сучасного уроку з використанням інноваційних технологій.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 3 рисунки, 8 таблиць з результатами дослідження

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Андрющенко О. О.	03.02.23 р.	03.02.23 р.
Розділ 1	Андрющенко О. О.	15.04.23 р.	15.04.23 р.
Розділ 2	Андрющенко О. О.	14.09.23 р.	14.09.23 р.
Висновки	Андрющенко О. О.	18.11.23 р.	18.11.23 р.

7. Дата видачі завдання: 03.02.23 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-лютий	виконано
2	Написання вступу	квітень	виконано
3	Написання першого розділу	травень-червень	виконано
4	Написання другого розділу	серпень-вересень	виконано
5	Написання висновків	жовтень	виконано
6	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
7	Захист	грудень	

Студент _____ Лещенко Є. М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Андрющенко О. О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Зубцова Ю. Є.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 91 с., 8 таблиць, 3 рисунка, 67 джерел, 2 додатки.

Мета дослідження – розробити та емпірично перевірити ефективність запровадження інноваційних технологій у навчальний процес початкової школи.

Об'єктом дослідження виступає освітній процес у початковій школі.

Предметом дослідження є модель уроку «Я досліджую світ» із запровадженням інноваційних технологій.

Методи дослідження: аналіз наукової та навчально-методичної літератури; узагальнення; педагогічний експеримент, спостереження, усне опитування, бесіда; статистичні методи. Теоретичне значення обґрунтовано педагогічний потенціал використання інноваційних технологій в початковій школі та їх роль у формуванні громадянської компетентності молодших школярів.

Теоретичне значення обґрунтовано педагогічний потенціал використання інноваційних технологій в початковій школі та їх роль у формуванні громадянської компетентності молодших школярів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та апробації експериментальної програми впровадження інноваційних технологій у освітній процес початкової школи на уроці ЯДС.

Галузь використання: заклади освіти.

ІННОВАЦІЯ, ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ, УЧНІ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ, ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС, НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА.

SUMMARY

Leshchenko E. M. Implementation of innovative technologies in the educational process of the New ukrainian school.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (67 items, 1 of foreign origin), and 2 addenda on 10 pages.

The research reveals the pedagogical problem of implementation of innovative technologies in the educational process of the New Ukrainian school.

The purpose of the research is to develop and empirically test the effectiveness of introducing innovative technologies into the educational process of primary school.

The research tasks:

1. To define the concept and place of innovations in educational discourse;
2. To characterize the features, types, and content of innovative technologies in the educational process of primary school;
3. To find out the pedagogical potential of using innovative pedagogical technologies and its role in the formation of civic competence of younger schoolchildren;
4. To investigate the level of formation of civic competence of junior high school students.

The object of research is the educational process in primary school.

The subject of the study is the model of the lesson “I explore the world” with the introduction of innovative technologies.

In part 1 “Theoretical basis of research the use of innovative teaching technologies in the classroom” the concept of "innovation" and the place of innovation in the educational discourse are substantiated, the features, types, and content of innovative technologies in the educational process of primary school are characterised, the pedagogical potential of using innovative pedagogical technologies and its role in the formation of civic competence of primary school children are

clarified.

In Part 2 “Analysis of the development and application of innovative technologies in secondary schools “develops and empirically tests the effectiveness of introducing innovative technologies into the educational process of the New Ukrainian School, studies the level of formation of junior schoolchildren's civic competence, and demonstrates the model and structure of a modern lesson using innovative technologies.

The obtained results and conclusions can be used by primary school teachers and in the process of preparation of future primary school teachers for implementation of innovative technologies in the educational process of the New Ukrainian school and can be used in writing scientific articles on this topic.

Keywords: innovation, innovative technologies, junior schoolchildren, educational process, New ukrainian school.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні засади використання інноваційних технологій навчання в освітньому процесі.....	12
1.1. Структура педагогічної інноватики та її понятійний апарат.....	12
1.2. Різновиди, зміст та особливості інноваційних технологій навчання...	27
1.3. Потенціал використання інноваційних технології та їх роль у формуванні громадянської компетентності молодших школярів	41
Розділ 2. Дослідно-експериментальна робота з перевірки ефективності упровадження інноваційних технологій у освітньому процесі Нової української школи.....	55
2.1. Діагностика рівнів сформованості громадянської компетентності молодших школярів.....	55
2.2. Моделювання сучасного уроку «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій.....	59
2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи з формування громадянської компетентності молодших школярів.....	69
Висновки.....	72
Список використаних джерел.....	75
Додатки.....	81

ВСТУП

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується відходом від тоталітарної уніфікації та стандартизації освітнього процесу, інтенсивним переглядом цінностей і пошуком нового в теорії та практиці навчання й виховання молодого покоління. Оновлення змісту освіти й виховання шляхом запровадження нових державних освітніх стандартів, модернізації навчальних планів і програм, нових підручників, навчально-методичних матеріалів, оновлення системи виховної роботи, систем оцінювання результатів навчання та професійної підготовки учнів неможливе без впровадження інноваційних технологій в освіті. З огляду на вищезазначене, в контексті освітньої реформи виникає потреба в інноваційній спрямованості власної освітньої діяльності вчителів та готовності до змін, що окреслено в Законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової освіти, Концепції Нової української школи та низці інших нормативно-правових актів [36].

Реформування української системи освіти в напрямку її інтеграції в європейський освітній простір вимагає розробки та впровадження інноваційних освітніх систем і технологій. Рівень впровадження технологічних підходів є одним з найважливіших критеріїв, що визначає конкурентоспроможність та престижність навчальних закладів, оскільки освітні технології гарантують системність, актуальність, ефективність та результативність їхньої діяльності. Технологізація освіти допомагає мотивувати учасників освітнього процесу до навчання та налагоджувати зв'язок навчальних матеріалів з реальними викликами сьогодення.

Різноманітність функцій освітніх технологій пояснюється різноманітністю їхніх структур. До їхньої структури входять, окрім традиційних, новітні інструменти навчального процесу, інтерактивні тощо. Освітні технології, окрім традиційних, включають сучасні засоби навчального процесу, такі як: інтерактивні, інформаційно-комунікаційні технології тощо. До

них також відноситься дистанційне навчання, яке набуло особливої популярності в Україні, Європейському Союзі та світі вцілому.

Основним завданням початкової школи є забезпечення всебічного розвитку дитини, розкриття її творчого потенціалу, формування цінностей та рис, необхідних для самостійної взаємодії з інноваційним світом. Ці завдання відображено в Законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової освіти, Концепції Нової української школи та низці інших нормативно-правових актів [51, 16, 35]. Вирішення цих завдань неможливе без реалізації варіативності освітнього процесу, що зумовлює появу різноманітних інноваційних технологій, які потребують глибокого наукового та практичного осмислення.

Впровадження інноваційних технологій в початкову освіту є неабияк актуальним з огляду на динаміку зрушень в освітній сфері. Початкова школа – перший плацдарм до майбутнього, дорослого життя, а використання інноваційних технологій допоможе закласти міцний фундамент на довгі роки.

Інноваційні технології відкривають величезні можливості для розвитку компетентних і мобільних учнів, здатних успішно функціонувати в різних соціальних і професійних спільнотах. Створення, розвиток і поширення інновацій в освіті формує нову сучасну систему освіти – відкриту, гнучку, персоналізовану глобальну систему знань і безперервної освіти людини впродовж життя. Тому сучасним педагогам необхідно знати теоретичні аспекти інноваційних технологій та вміти застосовувати їх в освітньому процесі.

Активізація уваги та збільшення наукового пізнання лише невелика частка того, що приносить використання інноваційних технологій. Тому, з огляду на вищенаведені аргументи, зазначимо про актуальність обраної теми для роботи та необхідність у її подальшому дослідженні.

Проблемі запровадження інноваційних технологій в освітній процес, їх організації та особливостям присвячено чимало наукових робіт. Зокрема варто виділити перелік вітчизняних та зарубіжних науковців, які внесли чималий внесок у дослідження цієї проблеми: В. Беспалько, Б. Блум, Дж. Брунер,

І. Волков, Т. Дмитренко, Л. Елтон, В. Євдокимов, О. Коваленко, П. Мітчел, П. Москаленко, О. Пехота, К. Річмонд, Г. Селевко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, І. Смолюк, Р. Томас та ін.

Деякі аспекти проблеми інноваційних технологій (теоретичні, методологічні принципи проєктування технологій; організаційно-педагогічні умови впровадження технологій; моделювання змісту технології) висвітлювались у роботах В. Дегтярьової, О. Євдокимової, Л. Кайдалової, М. Лазарєва, О. Попович, І. Синельник, А. Черноштан, С. Якубовська, Л. Ярощук.

Проте нами не було виявлено ґрунтовних досліджень особливостей запровадження інноваційних технологій у освітньому процесі саме початкової школи.

Тому, актуальність означеної проблеми, її недостатня наукова розробленість і потреби освітньої практики зумовили вибір нами теми магістерської роботи: «Упровадження інноваційних технологій в освітній процес Нової української школи».

Мета дослідження – розробити та емпірично перевірити ефективність упровадження інноваційних технологій в освітній процес початкової школи.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі **завдання**:

1. Визначити поняття та місце інновацій в навчально-виховному дискурсі.
2. Охарактеризувати особливості, різновиди, та зміст інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи.

3. З'ясувати педагогічний потенціал використання інноваційних педагогічних технологій у формуванні громадянської компетентності молодших школярів.

4. Дослідити рівень сформованості громадянської компетентності молодших школярів.

5. Продемонструвати модель та структуру сучасного уроку з використанням інноваційних технологій.

Об'єктом дослідження виступає освітній процес у початковій школі.

Предметом дослідження є модель уроку «Я досліджую світ» із запровадженням інноваційних технологій.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення моделі сучасного уроку «Я досліджую світ» із запровадженням інноваційних технологій;

- емпіричні: діагностичні (анкетування, інтерв'ю, малюнкова методики «Моя Батьківщина», педагогічне спостереження, констатувальний етап експерименту) для визначення рівнів сформованості громадянської компетентності молодших школярів, доведення доцільності розробленої структури та моделі уроку «Я досліджую світ»;

- статистичні: метод математичної статистики для визначення валідності та надійності одержаних результатів, порівняння експериментальних даних із вихідними.

Теоретичне значення обґрунтовано педагогічний потенціал використання інноваційних технологій в початковій школі та їх роль у формуванні громадянської компетентності молодших школярів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та апробації експериментальної програми впровадження інноваційних технологій у освітній процес початковій школі на уроці «Я досліджую світ».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Структура педагогічної інноватики та її понятійний апарат

Сучасний світ багатогранний та суперечливий. Щодня відбувається процес розвитку всіх сфер людського життя суспільства: економічного, політичного, соціального та духовного. І для їх подальшого прогресу необхідно, насамперед, удосконалюватися людині, щоб мати змогу вирішити різні глобальні питання, що постійно виникають. Суспільству, що розвивається, потрібні креативні, гнучкі, неординарні особистості, які можуть самостійно приймати рішення в ситуації вибору, здатні до співпраці, відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, готові до міжкультурної взаємодії, мають почуття відповідальності за долю країни, за її соціально-економічне процвітання. Сам тому велике значення у підготовці людей, які вміють не тільки жити в громадянському суспільстві та правовій державі, а й створювати її, відводиться сучасній системі освіти, а саме її змісту.

Зміст освіти та її реалізація втілюють ті цінності та цілі, які суспільство ставить перед новим поколінням. Успішна реалізація реформи в галузі системи освіти є складним та важкодосяжним завданням. Колишня радянська освітня система відрізнялася жорсткими навчальними планами, що складаються централізовано. Педагогічним ініціативам школи чи вчителя місця майже не відводилося. Багато що змінилося й у вітчизняній педагогічній системі останнього десятиліття. У сучасну епоху стрімких змін зросла потреба у застосуванні інноваційних ідей, методів, технологій на уроках в освітньому процесі. Інновації – це ідеї, процеси, і засоби, і результати, взяті у єдності якісного вдосконалення педагогічної системи [42, 43].

Реалізуючи реформу Нової української школи починає впроваджуватися у практику Державний стандарт початкової освіти. Серед зазначених у документі ключових компетентностей, якими мають оволодіти молодші школярі по закінченню кожного з двох циклів – адаптаційно-ігрового (1-2 класи) і основного циклу (3-4 класи), окремим пунктом визначена інноваційність. У зазначеному вище документі обґрунтовано те, що «інноваційність передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади».

Із запровадженням НУШ почали використовувати такі поняття, як інновація, інноваційність та ІКТ. Однак досі немає чіткого підходу до визначення поняття «інновація». Науковці з різних галузей знань тлумачать це по-різному. Для того, щоб дійти до єдиної дефініції, необхідно проаналізувати існуючі визначення, структурувати їх і вибрати найбільш вдалі та релевантні для такої галузі знань, як педагогіка.

Як відомо, термін «innovation» перекладають з англійської як нововведення. У педагогічній сфері цей термін трактують як зміни в освітньому процесі з метою його покращення, вдосконалення. Сьогодні назву «інноваційний» надають тим закладам освіти, які починають упровадження нововведення або їх елементів.

Поняття «інновація» має міждисциплінарний характер і є одним з найпопулярніших у сучасних соціальних дослідженнях. У перекладі з латини воно означає «оновлення, нововведення або зміни». У контексті системного підходу «інновація» визначається як цілеспрямована зміна у функціонуванні системи, причому у широкому значенні це можуть бути якісні та кількісні зміни у різних сферах та елементах системи.

Вже у 20-ті рр. минулого століття розпочиналися реформи системи освіти, було впроваджено інноваційні принципи організації освітнього процесу,

а саме: трудова школа, соціалізація дитини, комплексна система навчання та виховання, зв'язок школи з життям. Цей процес базувався на прогресивних ідеях провідних педагогів Заходу.

Педагогіка як галузь знань у ХХ столітті опиралася на прогресивні освітні ідеї «нового виховання» таких педагогів-інноваторів, як: Г. Спенсер, А. Лай, Є. Мейман, Г. Кершенштейнер, Е. Шенкендорф, Д. Дьюї, О. Вільман.

У 20-ті рр. виходять монографії, в яких українські дослідники детально аналізують основні положення авторських педагогічних концепцій, теорій зарубіжної школи, а саме: О. Музиченко «Сучасні педагогічні течії в Західній Європі і Америці» (1919 р.), А. Готалов-Готліб «Сучасні педагогічні течії» (1925 р.), Я. Мамонтов «Хрестоматія сучасних педагогічних течій» (1926 р.), С. Ананьїн «Історія педагогічних течій. Новітні педагогічні течії» (1928 р.) [29].

Зазначимо, що інноваційне для того часу поняття «освітня технологія» вперше почали використовувати у наукових працях з рефлексології педологи В. Бехтерев, І. Павлов, А. Ухтомський, С. Шацький та ін.

Кінець 1940-х і середина 1950-х ознаменувалися появою різноманітних інноваційних технологій, зокрема: запис і відтворення звуку, проекція зображення, що об'єднані поняттям «аудіовізуальні засоби». Середина 60-70-х років характеризувалася розвитком програмованого навчання: розробкою аудіовізуальних засобів, навчальних машин, лінгафонних кабінетів, симуляторів та електронних класів. Кінець ХХ століття називають періодом переходу від індустріального суспільства до постіндустріального, інформаційного. Підготовка педагогів до інноваційної діяльності є закономірним фактором подальшого розвитку української освіти і ставить перед собою проблеми теоретичного та практичного характеру.

Однак вже на початку 80-х років ХХ століття розмови про інновації в сфері української освіти почали ставати все більш актуальними. У цей період існує гостра потреба в інноваціях у педагогіці. Існує галузь педагогіки, яка називається «педагогічна інновація», яка розглядає освіту людини в контексті підвищення рівня її знань. Основним завданням інновацій тут є аналіз змін в

освіті.

Поняття «інновація» означає новацію, новизну, зміну; інновація, як і процес, передбачає введення чогось нового. Щодо педагогічного процесу інновація означає введення нового в цілі, зміст, методи та форми навчання та виховання, організацію спільної діяльності вчителя та учня [14].

Використання відомого з невеликою модифікацією іноді також вважають інновацією. Інновації є предметом особливої діяльності людини, яка не задоволена традиційними умовами, методами, способами і прагне не тільки новизни змісту реалізації своїх зусиль, а насамперед до якісно нових результатів. Інноваційна діяльність передбачає комплекс наукових, технологічних, організаційних, фінансових та комерційних заходів, спрямованих на комерціалізацію накопичених знань, технологій та обладнання. Результатом інноваційної діяльності є нові або додаткові товари/послуги або товари/послуги з новими якостями. Також можна визначити інноваційну діяльність як діяльність зі створення, освоєння, поширення та використання інновацій [54].

Педагог І. Підласий доводить, що інновації – це процеси, ідеї, засоби, результати, що спрямовані на якісне удосконалення педагогічної системи [50, с. 22].

Вчений В. Кремень інновацією визначає все, що може удосконалити якість життя і процес розвитку людства [1, с. 48].

Науковці В. Сластьонін та Л. Подимова вважають інновації комплексним процесом створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень [15, с. 9]. Інші заперечують, що інновації не можуть зводитись до створення засобів.

Педагог М. Ігнатенко переконаний, що інновації – це ідеї, і процеси, і засоби, і результати, взяті в якості якісного вдосконалення педагогічної системи [27].

Розбіжності у тлумаченні поняття «інновація» спричинені неоднаковим баченням їх авторами сутнісного ядра, а також радикальності нововведень.

Одні з них переконані, що інноваціями можна вважати лише те нове, яке має своїм результатом кардинальні зміни у певній системі, інші – зараховують до цієї категорії будь-які, навіть незначні, нововведення.

Проаналізувавши педагогічну літературу, ми з'ясували класифікацію інновацій:

1. Залежно від функціональних можливостей усі педагогічні інновації можна поділити на:

- інноваційні умови, що забезпечують ефективний освітній процес (новий зміст освіти, інноваційні освітні середовища, соціокультурні умови тощо);

- інноваційні продукти (педагогічні засоби, технологічні освітні проекти тощо);

- організаційно-управлінські інновації (якісно нові рішення у структурі освітніх систем та управлінські процедури, що забезпечують їх функціонування).

2. Залежно від галузі реалізації чи впровадження інновації можуть бути:

- у змісті освіти;

- у технологіях навчання, зокрема у сфері виховних функцій освітньої системи;

- у структурі взаємодії учасників педагогічного процесу, у системі педагогічних засобів тощо.

3. За масштабністю та соціально-педагогічною значущістю можна виділити інновації: федеральні, регіональні та субрегіональні чи локальні, призначені для освітніх установ певного типу та для конкретних професійно-типологічних груп педагогів.

4. За ознакою інтенсивності інноваційної зміни чи рівнем інноваційності. Цей критерій дозволяє виділити вісім рангів або порядків інновацій:

- інновації нульового порядку – це відтворення початкових властивостей системи (відтворення традиційної освітньої системи або її елемента);

- інновації першого порядку характеризуються кількісними змінами у системі за незмінної її якості;
- інновації другого порядку є перегрупуванням елементів системи та організаційні зміни (наприклад, нова комбінація відомих педагогічних засобів, зміна послідовності, правил їх використання та ін.);
- інновації третього порядку – це адаптаційні зміни освітньої системи за нових умов, проте не виходячи за межі традиційної моделі освіти;
- інновації четвертого порядку містять новий варіант рішення (зазвичай найпростіші якісні зміни в окремих компонентах системи освіти, що забезпечують розширення її функціональних можливостей);
- інновації п'ятого порядку ініціюють створення освітніх систем «нового покоління» (зміна всіх чи більшості початкових властивостей системи);
- у результаті реалізації інновацій шостого порядку створюються освітні системи «нового виду» з якісною зміною функціональних властивостей системи при цьому зберігають системоутворюючий функціональний принцип;
- інновації сьомого порядку є вищою, докорінною зміною системи освіти, в ході якої змінюється основний функціональний принцип системи. Так утворюється «нове покоління» освітніх (педагогічних) систем [28, 29, 30].

Слід зазначити, що останні три ранги інновацій характеризуються справді системними нововведеннями та можуть претендувати на статус інноваційних освітніх (педагогічних) систем. Вони в сучасній освітній практиці зустрічаються дуже рідко. Залишаючись у рамках раніше заявленого системного підходу в освіті, за аналогією з принципами функціонування складних систем (загальна теорія систем) можна сформулювати основну закономірність проектування інновацій: чим вищий ранг інновацій, тим більша вимога до науково-обґрунтованого управління інноваційним процесом.

Для ґрунтовного уявлення специфіки інноваційних процесів, які зараз панують у сучасному освітньому просторі та системі освіти, можна назвати два типи освітніх установ: традиційні та розвиваючі. Для традиційних систем

характерним є стабільне функціонування, спрямоване на підтримку одного разу заведеного порядку. Для систем, що розвиваються характерний пошуковий режим.

В українській системі освіти, яка зараз активно розвивається, інноваційні процеси реалізуються за наступними напрямками: формування нового змісту освіти, розробка та впровадження нових педагогічних технологій, створення нових видів закладів освіти. Крім того, педагогічний колектив низки освітніх закладів займається впровадженням у практику інновацій, які вже стали історією педагогічної думки. Наприклад, альтернативні освітні системи початку ХХ століття М. Монтесорі, Р. Штайнера тощо.

Педагогічні інновації можуть впроваджуватися або за рахунок власних ресурсів системи освіти (інтенсивний шлях розвитку), або з допомогою залучення додаткових потужностей (інвестицій), нових технологій та капітальних вкладень (екстенсивний шлях розвитку).

Педагогічні інновації включають нові педагогічні ідеї, процеси, засоби; методи, форми, технології, змістовні програми тощо. Відзначимо, що поняття «інновації» у навчанні стосується не лише нового, а й перетворення вже відомого та загальноновизнаного.

Педагогічні інновації також обумовлені різними змінами педагогічної дійсності, що ведуть до нових результатів педагогічної та виховної діяльності.

Перерахуємо основні засади інноваційного навчання:

- всебічний розвиток особистості, розвиток індивідуальності, формування та розвиток творчих та інноваційних здібностей, професійного самовизначення та соціальної адаптованості до нових умов життя;
- суб'єкт-суб'єктні відносини педагога та учня;
- демократичний стиль викладання, діалогічність, рефлексивність;
- формування навичок самостійного пошуку інформації, аналізу та вирішення проблемних завдань, творчої діяльності.

Таким чином, інноваційна система навчання базується на нових принципах, які сприяють розвитку та формуванню нової культури мислення

задля забезпечення розвитку прогресивного суспільства. Зауважимо, що педагогічні інновації можуть реалізовуватись за рахунок наявних ресурсів освітньої системи (інтенсивний шлях розвитку), а також за рахунок інвестиційних коштів, таких як комп'ютерні технології, цифрове обладнання, аудіовізуальні засоби тощо (екстенсивний шлях розвитку).

Поєднання інтенсивного та екстенсивного шляху розвитку педагогічної системи уможлиблює «інтегровані інновації», які будуються на перетині різноманітних, багаторівневих педагогічних підсистем та їхніх компонентів. За такого підходу інновація є не «зовнішнім» засобом, а усвідомленою новою технологією, здатною підвищити ефективність педагогічної системи. Педагогічні ідеї, процеси, засоби, методи, форми, технології та змістові програми називають педагогічними нововведеннями або інноваціями [6].

Спочатку поняття «інноваційна освітня технологія», не відрізнялося з поміж термінів «інноваційна педагогічна технологія» та «інноваційна технологія навчання». Але згодом, поняття «інноваційна педагогічна технологія» почало використовуватися дослідниками тільки стосовно до навчання, а сама «інноваційна технологія навчання» розумілася як навчання за допомогою технічних засобів [32, с. 56].

Нині інноваційну педагогічну технологію розуміють як послідовну систему дій викладача, пов'язану з вирішенням педагогічних завдань, або як планомірне і послідовне втілення на практиці заздалегідь спроектованого педагогічного процесу.

Українська вчена І. Дичківська визначає інноваційну педагогічну технологію як цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів [19, с. 21].

За думкою О. Шапран, яка тлумачить інноваційну педагогічну технологію як таку, що поєднує в собі науково-обґрунтовану систему дій, операцій та процедур, які забезпечують цілеспрямоване й поопераційне

впровадження різних видів педагогічних нововведень, що викликають позитивні зміни в традиційному педагогічному процесі, модернізують і трансформують його [31].

У педагогіці поняття «інноваційна діяльність» розглядається дещо глибше та несе велике смислове навантаження. Це цілеспрямована педагогічна діяльність, спрямована на осмислення власного педагогічного досвіду шляхом порівняння та вивчення навчально-виховного процесу, що ставить за мету досягнення більш високих результатів, отримання безумовно нового знання, впровадження нової педагогічної практики, це творчий процес з планування та реалізації педагогічних нововведень, спрямованих підвищення якості освіти. Це соціально-педагогічний феномен, який відбиває творчий потенціал педагога [18].

Об'єктами інновації в освіті є такі проблеми: як підвищити навчально-мотиваційну діяльність; як збільшити обсяг матеріалу, що вивчається на уроці; як пришвидшити темпи навчання; як усунути втрати часу тощо [2].

Інновації можна представити у вигляді:

- абсолютної новизни (відсутність у цій сфері аналогів та прототипів);
- відносної новизни (внесення деяких змін до наявної практики).

Відмінною рисою інноваційної діяльності педагога є:

- новизна у постановці цілей та завдань;
- глибока змістовність;
- оригінальність застосування раніше відомих та використання нових методів вирішення педагогічних завдань;
- розробка нових концепцій, змісту діяльності, педагогічних технологій на основі гуманізації та індивідуалізації освітнього процесу;
- здатність свідомо змінювати і розвивати себе, робити внесок у професію [18].

Можна виділити такі причини, завдяки яким сьогодні виник пильний інтерес до інноваційних педагогічних технологій.

По-перше, необхідність впровадження та реалізації в освітньому процесі початкової школи діяльнісного підходу.

По-друге, потреба реалізувати компетентнісний підхід та особистісно-орієнтоване навчання.

По-третє, зміна форм взаємодії вчителя та учнів, де здобувач освіти є суб'єктом відносин.

Варто зазначити, що трактувань цього терміну існує безліч, однак зупинимось саме на терміні «освітня інновація». Говорячи про освітні інновації, ми відразу розуміє декілька рівнів цього поняття:

- на макрорівні традиційно відбувається трансформація нововведень, яка повністю охоплює освітню систему та зумовлює її вдосконалення;
- мезорівень характерно вбирає у себе видозміни кожного окремого компонента освіти – від дошкільної до післядипломної;
- мікрорівень характеризується змінами у конкретних аспектах освітнього процесу. Впровадження змін в традиційний педагогічний процес неможливе у цьому випадку без модернізації, раціоналізації та власне інновації.

Щодо дефініції «освітньої інновації» варто звернутись до дослідниці Г. Прозументової, котра зазначає наступне: «освітня інновація передусім уведене в педагогічний дискурс для того, щоб «виокремити, сфокусувати таку точку, таке місце освітнього простору, де з'являється «Я» людини» [17, с. 75].

Інакше кажучи, освітня інновація характеризує не просто зміни або нововведення в освіті, але такі зміни, які відбуваються, здійснюються людиною, такі зміни, за яких людина робить свою освіту предметом особистої участі, турботи, впливу, а тому освітню інновацію слід вважати як діяльність людини зі створення власного освітнього простору (Я-простору).

Не менш важливим у цьому дискурсі постають вимоги до освітніх інновацій. Вчитель, будучи фасилітатором освітнього процесу, повинен відповідати поставленим завданням та мати загальнолюдські, позитивні якості. Сам процес освіти вимагає цього, а з приходом інновацій, вчитель змушений приймати нові «правила гри» та слідувати ним.

Г. Лаврентьева розуміє освітню інновацію як прикладну сферу освітнього процесу. На думку дослідниці, основне завдання полягає у формуванні інноваційної здатності мислення учня [3, с. 49].

Виходячи з цієї тези дослідниці, цілком логічно припустити, що сучасні освітні інновації розглядаються як двополюсне явище, орієнтоване як на викладача, так і на учня.

Провідні фахівці у освітній галузі (О. Арламов, І. Бех, І. Дичківська, В. Журавльов, В. Загвязинський) виокремлюють такі особливості особистісно орієнтованої освіти:

- головним елементом проєктування стає подія в житті людини, яка дає цінний життєвий досвід, частиною якого є власне знання. Подібна особливість суттєво відрізняється від традиційного процесу навчання, предмети тепер розглядаються у комплексі та не виключають один одного з поля освітнього дискурсу;

- проєктування навчання – це перш за все, спільна діяльність, котра покликана навчити дітей працювати у команді, покладатись не лише на свої сили, але й розуміти цінність допомоги інших;

- стирається межа між вчителем та учнем. Тепер, діти в змозі вільно спілкуватись з викладачем та сприймати його як наставника, а не як суб'єкт надання знань;

- інновації дозволяють набувати міжособистісного та міжсуб'єктного спілкування. Педагог вже не розглядається як функціонер, він постає перед дітьми звичайною людиною, зі своїм змістом та особливостями;

- будучи фрагментом асимільованої культури, текст реалізується через контекст, що веде до зосередження уваги на актуалізації особистих символів, а не на їх поверхневому засвоєнні, тобто розвиток «Я» відбувається через діалог, через усвідомлення цілісності (а не фрагменту цілісної діяльності) [4, 18].

Виходячи з усього вищесказаного, ми можемо дати таке визначення цього терміна: «освітня інновація – це результат цілеспрямованих дій, які мають на

меті трансформувати, модернізувати та раціоналізувати освітню систему. Підвищення рівня інновацій та впровадження їх у практичний дискурс, сприяють підвищенню ефективності навчання та дозволяють отримати результат у максимально короткий термін».

Педагогічні інновації спрямовані на досягнення найбільшої ефективності навчально-виховного процесу, отримання найкращого ефекту від спільної роботи викладачів та учнів. Впроваджуючи щось нове в систему освіти, держава очікує позитивного ефекту, який приносить користь усім рівням освіти [9].

Терміни «інновації в освіті» та «педагогічні інновації», що вживаються як синоніми, були науково обґрунтовані та введені в категоріальний апарат педагогіки.

Педагогічна інновація – нововведення в педагогічну діяльність, зміни в змісті та технології навчання і виховання, що мають на меті підвищення їхньої ефективності.

Як зазначають дослідники, впровадження педагогічних інновацій сприяє підвищенню якості та ефективності освіти, розвитку індивідуальних особливостей та творчої особистості учнів. Виділяють кілька основних напрямів педагогічних інновацій:

- розробка концепцій розвитку освітньої системи та освітніх установ;
- оновлення змісту освіти;
- зміна та розробка нових методик, методів, технологій навчання та виховання;
- удосконалення організаційної форми навчання в освітніх установах та системі освіти в цілому;
- проєктування нових моделей навчального процесу;
- забезпечення психологічної, екологічної безпеки учнів, розробка здоров'язберезувальних технологій навчання;
- забезпечення успішності навчання та виховання, моніторинг освітнього процесу та розвитку учнів;

- розробка підручників та навчальних посібників нового покоління [24].

Основним аспектом педагогічної інноватики є новизна, яка є одним із критеріїв оцінювання педагогічного дослідження, результатом творчого процесу, самостійність і цінність інновації.

В. Паламарчук розглядає новацію як відкриття індивідом або колективом чогось принципово нового в науці або практиці творчого пошуку, а інновація – це результат генерування, формування та реалізації нових ідей. Саме реалізація нових ідей відрізняє інновацію від новації. Якщо вчитель відкриває щось радикально нове, його вважають новатором, якщо наукову ідею впроваджують у практику, у разі трансформування наукової ідеї на практиці, його називають інноватором.

На думку Е. Солодаренко, новизна – це лише предмет інновацій, вони мають абсолютно різні життєві цикли. Крім того, інновації слід відрізнити від незначних змін, які не ведуть до зміни якості, вносячи лише деякі поправки в технологічний процес. Педагогічними інноваціями можна вважати педагогічні методи, засоби, форми, значущі програми, спрямовані або на поєднання нових і відомих елементів, або на модифікацію існуючих програм, або на впровадження принципово нових радикальних ідей [56, с. 233].

Педагогічна інновація – сукупність нових професійно-педагогічних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання й навчання з позицій особистісно-орієнтованої освіти: цілісна теоретична і методична концепція оновлення педагогічної дійсності, що забезпечує її вихід на якісно новий рівень; процес освоєння нового (засоби, методики, технології, програми тощо)» [19].

Педагогічна новація – педагогічне нововведення, пов'язане з припиненням використання старих педагогічних підходів, принципів, методик, технологій і заміною їх новими; вона може мати форму або якісно нового доповнення до освітнього процесу або повністю нової зміни, що відбуваються в ньому [9].

Таким чином, інноваційний процес полягає в формуванні та розвитку змісту й організації нового. Загалом під інноваційним процесом розуміють комплексну діяльність зі створення (народження, розроблення), освоєння, використання та поширення нововведень. У науковій літературі розрізняють поняття «новація» та «інновація». Для виявлення сутності цих понять складемо порівняльну таблицю (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1.

Порівняльна таблиця термінів «новація» та «інновація»

Критерії	Новація	Інновація
Масштаб цілей і завдань		Системний
Методологічне забезпечення	Лише у рамках існуючих теорій	Виходить за рамки існуючих теорій
Науковий підтекст	Відносно легко відповідає існуючим «нормам» розуміння і пояснення	Може викликати ситуацію нерозуміння, конфлікту, оскільки суперечить прийнятим «нормам» науки
Характер дій	Експериментальний (апробування окремих нововведень)	Цілеспрямований пошук через прагнення отримати новий результат
Тип дій	Локальне нововведення	Проектування нової системи діяльності у даній практиці
Реалізація	Апробація, впровадження як управлінський хід (лише за домовленістю з адміністрацією)	Культивування (зсередини), організація умов і простору для відповідної діяльності
Результат, продукт	Зміна окремих елементів в існуючій системі	Повне оновлення позиції суб'єктів практики, перетворення зв'язків у системі та самої системи
Новизна	Ініціатива у діях, раціоналізація, оновлення методик, створення нової методики	Відкриття нових напрямів діяльності, створення нових технологій, набуття нової якості результатів діяльності

Продовження таблиці 1.1.

Наслідки	Удосконалення колишньої системи, раціоналізація її функціональних зв'язків	Можлива побудова нової парадигми досліджень і розробок

Отже, новація – це саме засіб (новий метод, методика, технологія, програма тощо), а інновація – це процес освоєння цього засобу. Інновація – це цілеспрямована зміна, що вносить у середовище існування нові стабільні елементи, які спричиняють перехід системи з одного стану в інший.

Таким чином, можемо зазначити про необхідність впровадження інновацій у сучасний освітній процес. Різносторонність визначень говорить про пильний інтерес з боку дослідників. Аналізуючи науково-педагогічну літературу, ми на основі отриманої інформації, запропонували власне визначення «освітньої інновації», яка більш повно та різнобічно характеризує це явище.

Впровадження в освітній процес сучасних педагогічних технологій та методів навчання суттєво змінило роль вчителя. У більшості випадків сучасний педагог все частіше бере на себе роль консультанта, фасилітатора та наставника. Професійна діяльність сучасного вчителя вимагає не тільки спеціальних предметних знань, а й сучасних знань у галузі педагогіки та психології. На цій основі формується готовність до сприйняття, оцінювання та впровадження педагогічних інновацій.

Звичайно, сучасний стан суспільства та існуюча система освіти вимагають упровадження інновацій, які можуть трансформувати та позитивно впливати на існуючі канони, позитивно впливати на навчальний процес та підвищувати ефективність спільної роботи викладачів та учнів, сприяти досягненню максимальної ефективності у вивченні освітньої програми.

Таким чином, можна стверджувати, що інновації в сучасній педагогічній науці та практиці представлені як цілісна теоретико-технічна та методологічна концепція оновлення педагогічної діяльності. Інноваційна поведінка не

пропонує учневі просто пристосуватися до нових умов навчальної взаємодії, вона має на увазі формування власної індивідуальності; саморозвиток. Дані зміни у системі сучасної освіти продиктовані часом, зміною ставлення до навчання, виховання, розвитку.

1.2. Різновиди, зміст та особливості інноваційних технологій навчання

Модернізація системи освіти вимагає від усіх її учасників бути готовими до змін та швидко сприймати нову інформацію. Щорічне збільшення навчальної інформації, завдань та предметів, не можуть бути раціонально втілені в практику без інновацій. Створення інноваційних технологій покликано не лише полегшити навчальний процес, але й покращити його загалом.

Інноваційні технології навчання, розвитку та виховання в системі початкової освіти стають ключем до перебудови системи освіти. Для того, щоб ці інновації були ефективними та продуктивними, необхідно розуміти роль педагогів у цьому процесі, необхідність обирати відповідні методи організації роботи з дітьми, що відповідають Державному стандарту початкової освіти.

Важливо цінувати та розвивати особистість дитини як запоруку її повноцінного та продуктивного життя. Війна внесла свої корективи в розвиток дошкільної та початкової освіти в Україні. Більшість дітей залишилися без можливості відвідувати заклади освіти. На сьогоднішній день вже розроблено багато освітніх технологій, тому постає питання – яка з них є найбільш ефективною і може бути використана в різних умовах? Кожен педагог повинен відповісти на це питання для себе, спираючись на власні знання, досвід і уявлення, пам'ятаючи про головну мету будь-якої інновації в навчанні – розвинути креативну, компетентну особистість.

Як країна, що прагне приєднатися до Європейського Союзу, Україна

планує побудувати швидкозростаючу стійку економіку, яка може бути досягнута шляхом значної і навіть радикальної трансформації освіти у державі в цілому. Хоча системна трансформація початкової освіти в Україні вже розпочалася і вже можна побачити певні зрушення, попереду ще довгий шлях. Основними інструментами впровадження інновацій у початкову школу є: активний пошук шляхів удосконалення освітнього процесу в цілому; здорова конкуренція між навчальними закладами; стимулювання педагогів до підвищення якості освітніх послуг, які вони надають, тощо [11].

Так, пріоритетними завданнями педагогічних колективів, які мають впроваджувати інновації в закладах дошкільної освіти та початковій школі, є: аналіз освітніх інновацій, які визнані ефективними вітчизняною та світовою педагогічною наукою; моніторинг інновацій, що ефективно розробляються та впроваджуються різними педагогічними колективами; створення бази даних педагогічних інновацій у закладах дошкільної та початкової освіти; розробка рекомендацій щодо упровадження та реалізації інновацій [64].

Різноманітність використання на уроках інноваційних технологій, дає можливість доповнити навчальний план та зробити сприйняття інформації цікавим та актуальним. Процес заохочення дітей стає набагато легшим, якщо вчитель добре розуміється на інноваціях та готовий їх раціонально використовувати.

Головний пріоритет педагогічної діяльності – це сформувати компетентну особистість. Вчитель, дотримуючись вимог Державного стандарту початкової освіти, повинен нерозривно вдосконалювати процес викладання та навчання. Надавати змогу дітям ефективно та якісно засвоювати програмний матеріал. Отже, використання інноваційних технологій є просто необхідністю у сучасному освітньому дискурсі.

В. Кремень зазначав, що: «основні вимоги для інноваційної освіти можна сформулювати в таких принципах: перший – більше освіти для більшості людей, другий принцип – навчання впродовж життя... Інноваційна освіта передбачає також розвиток здатності людини систематично аналізувати

найважливіші питання і проблеми, вміщуючи факти в більш широкий контекст, оцінювати моральне значення дій і вибору, а також ефективно передавати знання і порушувати питання» [38, с. 8].

І. Дичківська зазначає, що «інноваційне навчання зорієнтоване на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості» [19, с. 9].

В. Луговий чітко визначає понятійно-термінологічний апарат інноваційних видів навчальної діяльності в контексті компетентнісного підходу [41].

У монографії за редакцією П. Сауха питання інновацій та впровадження інформаційних технологій розглядається як система педагогічних і дидактичних методів, прийомів і способів [28].

Т. Туркот вважає, що «одним із шляхів модернізації української системи освіти є впровадження інноваційних педагогічних технологій і методів у навчальний процес початкової школи» [60, с.274].

С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику трактує поняття «метод» як «спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розгляду об'єкта» [9, с. 205].

Метод навчання – це упорядкована система взаємопов'язаних дій учителя та учнів, спрямованих на розв'язання навчально-виховних завдань.

В. Кремень зазначає, що: «Сучасний процес навчання має дедалі більше ґрунтуватися на вмінні знаходити й отримувати знання, застосовувати їх для розв'язання проблем і розв'язувати задачі. Уміння вчитися, трансформувати інформацію в нові знання, в конкретні пропозиції – все це важливіше, ніж запам'ятовування конкретної інформації. У цій новій парадигмі ключовим є вміння шукати і знаходити нову, потрібну і актуальну інформацію, яка відповідає вимогам часу» [38].

Інноваційні методи навчання – це методи, спрямовані на оновлення, модернізацію та трансформацію освітнього процесу відповідно до вимог

суспільства.

На думку провідних фахівців освітньої галузі, інноваційні технології у навчанні початкової школи такі:

- активні методи навчання;
- інтерактивні методи навчання;
- ігрові методи навчання;
- проєктна технологія навчання;
- модульне навчання;
- особистісно орієнтоване навчання;
- інтегроване навчання;
- проблемне навчання [49, с. 19].

У педагогічній практиці, використання вищенаведених інновацій допоможе збільшити ефективність сприйняття матеріалу, швидкість його засвоєння та слугуватиме підвищенню рівня зацікавленості учнів початкової школи. Отож, буде доречним зазначити про особливо актуальні та популярні інноваційні технології.

С. Крамаренко вважає, що активні методи навчання – це «методи, які спонукають учнів до активної розумової та практичної діяльності в ході засвоєння навчального матеріалу» [37, с. 41]. Використання активних методів навчання, на відміну від пасивних, сприяє тому, що учні є активними учасниками процесу навчання, а не пасивними слухачами. На зміну авторитарному стилю спілкування між педагогом та школярами приходять демократичний стиль.

Відзначимо, що уміле застосування активних методів навчання може одночасно вирішити три освітні та організаційні завдання:

- підкорити процес навчання керуючому впливу вчителя;
- забезпечити активну участь усіх молодших школярів у навчальній роботі;
- встановити постійний контроль за процесом засвоєння матеріалу.

Активне навчання пов'язане з використанням систем таких методів, за

яких учнів спонукають до набуття знань, умінь та навичок, призначене для самостійного набуття компетентності.

Під активним навчанням розуміють систему методів, яка спрямована на те, щоб учні самостійно здобували знання, уміння та навички у процесі активної розумової та практичної діяльності, а не зосереджується на передачі знань вчителем та їх запам'ятовуванні і відтворенні учнями. Сьогодні існують різні підходи до класифікації активного навчання. Критеріями є: характер навчально-пізнавальної та ігрової діяльності, спосіб організації ігрової взаємодії, місце проведення заняття, його мета та тип імітаційної моделі, що використовується. Залежно від характеру навчально-пізнавальної діяльності активні методи навчання можна поділити на імітаційні та не імітаційні.

Активні методи навчання допомагають школярам генерувати максимальну кількість нових ідей за найкоротший час, вони дозволяють урізноманітнити навчальний процес, підвищити творчу активність молодших школярів та досягти глибокої внутрішньої мотивації у здобутті нових знань (рис. 1.1).

Рисунок 1.1. Активні методи навчання

О. Пометун та Л. Пироженко стверджують, що «інтерактивні методи навчання – це методи навчання, які відповідають наведеним нижче вимогам: формують в учнів жагу до нових знаннях; спрямовують освітній процес на зв'язок з життям; спрямовують мислення на розв'язання загальних і часткових пізнавальних завдань з метою творчого опрацювання навчальної інформації; сприяють оволодінню молодшими школярами міцними знаннями та вміннями; створюють сприятливі умови для активної навчально-пізнавальної діяльності кожного учня» [49].

Методи інтерактивного навчання є доволі специфічною формою організації пізнавальної діяльності. Основна мета – це створення комфортних умов навчання, за яких учень відчуватиме свою успішність та включеність в освітній процес. Сутність інтерактивного навчання насамперед у тому, що освітній процес відбувається у постійній взаємодії всіх учнів класу. Використання подібного методу дозволяє обговорювати навчальний матеріал, моделювати життєві ситуації та покращувати розуміння учнів у тому чи іншому аспекті навчання [48].

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів, де і учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Залежно від мети та форми організації навчальної діяльності учнів, інтерактивні технології можна розподілити на чотири групи:

- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань.

Під час інтерактивного навчання, діти вступають у дискусії, активно обговорюють питання, сперечаються та приймають рішення. Від педагога

потрібно розуміння переформатування та як краще його зробити, адже інтерактивний метод передбачає зовсім іншу навчальну процедуру, ніж традиційну. Використання спочатку легких інтерактивних занять, допоможе дітям та вчителю поступово входити у цей дискурс та перетворювати слабкі сторони на сильні. Існують такі форми організації інтерактивного навчання:

- фронтальна («Мікрофон», «Критичне мислення»);
- кооперативна (робота в парах та групах);
- інтерактивні ігри («Рольова гра», «Спрощене судове засідання»);
- технології навчання в дискусії (метод «Прес», «Обери позицію») [58].

Як свідчить аналіз наукової літератури, у освітньому процесі Нової української школи доцільно використовувати інтерактивні методи навчання, адже вони навчають молодших школярів спілкуватися, висловлювати свою думку, бути переконливими і толерантними, розуміти інших, ставити запитання і відповідати на них. Інтерактивні методи є важливою «рушійною силою» для загального розвитку особистості, сприяють самореалізації особистості учня, та значно підвищують якість навчання.

Парна та групова робота теж є однією з доволі поширених та якісних інноваційних технологій. Головна мета – навчити дітей працювати у команді, вносити свою частку у кінцевий результат та намагатись допомогти своїм однокласникам. Чітких правил у такій роботі немає, їх ставить викладач і може спокійно змінювати час від часу. Однак, перед початком такого виду роботи, вчителю необхідно дотримуватись наступних правил:

- діти психологічно підготовлені до парної або групової роботи;
- діти повинні дотримуватись правил етикету та уважно слухати інших;
- вчитель повинен утримуватись від оцінок та образів учасників гри;
- в ході самої роботи, діти повинні розуміти важливість спільної думки та рівня відповідальності кожного з учасників [58].

На початкових етапах роботи, групова або ж парна організація діяльності

можуть бути не надто ефективними, діти не зовсім розуміють сенс такого заняття та поведуться сором'язливо. Однак, робота вчителя полягає у тому, щоб надати дітям свободу дій, де вони можуть висловлювати власні думки, ділитись ними зі своїми товаришами та вільно вступати у дискусії [8].

Робота в парах дозволяє учням обмінюватись думками, вчитись знаходити спільну думку. Такий метод сприяє розвитку навичок спілкування, вмінню вести діалог та виконувати якісно поставлені завдання.

Використовувати на уроках актуально такі види роботи в парах та групах:

- гра «Незнайко» (один учень читає, інший виправляє помилки);
- «Взаємні питання» (протестувати та оцінювати один одного);
- «Інтерв'ю» (брати інтерв'ю та задавати різноманітні запитання по зазначеній темі) [21].

Слід зазначити, що серед ефективних засобів інноваційної діяльності чільне місце посідають ігрові технології, які насамперед спрямовані на особистість та активізацію її діяльність. За результатами звіту «Innovative Pedagogy 2019» у топ-10 інновацій увійшли такі освітні тренди: навчання через гру, навчання з роботами, деколонізація навчання (рівний доступ до якісної освіти), віртуальні студії, навчання за допомогою дронів, візуалізація розумових процесів тощо [66]. За даними Growth, 85% співробітників зацікавлені у впровадженні ігрових технологій у свою роботу.

Цінність використання ігрових технологій базується на ідеї взаємодії в системах «людина-людина», «людина-професійне середовище», практичних стратегіях вирішення неоднозначних реальних і змодельованих професійних проблем [25].

Ігрові технології, мабуть, найпопулярніші серед інноваційних технологій, адже вони найбільше впливають на ефективність навчання, активізацію уваги учнів та підвищення рівня мотивації.

Поряд з працею та навчанням, гра є один з базових видів діяльності дитини. Гра допомагає відтворювати ситуації, де діти безпечно та у комфортних умовах, здобувають життєвий та суспільний досвід. Сучасна

школа, яка робить акцент на активізацію освітнього процесу, неможлива у своєму функціонуванні без ігрового методу.

Використання його можливе у таких випадках:

- як елемент уроку;
- як самостійна технологія;
- як форма уроку або ж його частина;
- як вид позакласної роботи;
- як метод активізації уваги [58].

На відміну від простих ігор, педагогічна гра має чітку мету, правила та завдання. Функції гри, насамперед, полягають у забезпеченні емоційно-піднесеної атмосфери відтворення знань, полегшують засвоєння матеріалу та напряду і впливають на його якість. У самому процесі гри, вчитель та учні моделюють життєві ситуації або умовні взаємодії героїв [23].

Ігри на уроках рекомендується використовувати під час повної зайнятості класу. Діти повинні акцентовано виконувати поставлені завдання та слідкувати за дотриманням правил.

Ігри, наприклад, можуть бути такими: «Скакалочка», «В зоопарку», «Грибочки», «Допоможи сонечку» тощо.

Один з досить непростих інноваційних методів, які підходять далеко не всім учням, однак користь цього методу дійсно вагома, є метод проєктів.

Вчитель, впроваджуючи метод проєктів у навчання, повинен чітко розуміти всю складність цього процесу, адже не всі діти із захопленням будуть приймати участь у цьому. Сам процес проєктної діяльності позитивно впливає на розвиток учня, допомагає краще розуміти той чи інший матеріал.

Метод проєктів:

- активізує та стимулює допитливість і пізнавальні мотиви молодших школярів;
- забезпечує пошуково-дослідницьку діяльність;
- сприяє самостійному й осмисленому навчання, адже учні виконують завдання, де єдиного правильного рішення не існує, вони ладні

власними силами впливати на матеріал та мати право вибору ;

- вибудовує систему взаємовідносин з товаришами, учителями [48].

Загалом, метод проєктів всебічно розвиває учня та дозволяє йому діяти, хоч і в зазначених рамках, але все ж таки мати право вибору та голосу. У початковій школі, доречно використовувати саме інформаційні та творчі проєкти.

Метод проєктів для молодших школярів є стимулом інтелектуального саморозвитку, дозволяє їм розробляти план дій та узгоджувати його з темою та цілями проєкту, розвиває потребу учнів у пошуку інформації з певної теми в різних джерелах, оцінити актуальність матеріалу для своєї роботи. Метод сприяє розвитку життєво важливих навичок [7].

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що використання інтегрованих методів навчання під час організації освітнього процесу є доцільним, оскільки дітям доречно показувати взаємозв'язок дисциплін та комбінувати їх у навчальному процесі. Інтегративно-тематичний підхід дозволяє встановити, що вивчений предмет може бути пов'язаний з іншими предметами, тобто розглянути взаємозв'язок природничо-наукового, гуманітарного та мистецького естетичного циклу, що дозволяють розглядати явище, процес у його різноманітності [33].

З урахуванням вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку в організації інтегрованого навчання є можливість показати світ у всьому його різноманітті із залученням наукових знань, літератури, музики, живопису, що сприяє емоційному розвитку дитини, впливає на особистість та творче мислення.

Сенс інтегрованого навчання полягає в тому, що воно може планувати відповідні уроки на загальну тему, які проводяться різними вчителями в різний час. Головне, що робить урок інтегрованим, – це довгострокова мета всього навчального курсу та конкретні завдання, спрямовані на його реалізацію, заплановані всіма викладачами, що ведуть цей предмет, та реалізовані ними (окремо чи спільно) у спеціально організованій діяльності учнів.

Особистісно орієнтовані методи навчання спрямовані перш за все на особистість школяра. Це означає, що навчальний процес будується на діагностичній основі та є максимально індивідуалізованим і диференційованим. Проте кожен педагог має власну систему роботи. Це особистий шлях у професійній діяльності та індивідуальний набір психологічних, змістових і конструктивних компонентів, дослідницьких навичок, компетенцій та рівнів їх прояву. Готовність учителя до творчого пошуку зі своїми учнями та створення продуктивної атмосфери обізнаності в класі залежить від усвідомлення та володіння ним арсеналом педагогічних умінь, предметних знань та глибокого інтересу до предмета. Лише маючи такий фундамент, вчитель може творчо використовувати педагогічні та навчальні методи, комбінувати їх, впроваджувати нові технології та розробляти нові, нестандартні способи активізації пізнавальної діяльності учнів. В основі цього лежить індивідуальний підхід до кожного учня, використання можливостей предметних модулів, розвиток ініціативи та творчості, застосування нестандартних форм навчання [57].

Головна мета означеної технології – подолання відчуження учня від довкілля та надання йому можливості самому активно освоювати його. Тільки в процесі самостійної діяльності в дитини можуть бути сформовані навички безперервного інтелектуального саморозвитку. Важливим для вчителя є опанування вміннями повсякчас ставити учня в такі умови, коли він самостійно має приймати рішення. У центрі уваги педагогів повинен перебувати не середній учень, а кожен школяр як особистість у своїй унікальності. Навчання повинно орієнтуватися на учня, який свідомо ставиться до всіляких засобів пізнання.

Слід зазначити, що нині відбувається зміщення акценту зі знанневої парадигми на компетентнісну, в основі якої лежить ідея діяльнісного (активного) характеру змісту освіти. Зауважимо, що виховання дітей нового покоління відбувається в будь-який момент їх діяльності. Тому найбільш продуктивним може стати саме діяльнісний підхід з пояснювально-

ілюстративними та діяльними компонентами освітнього процесу.

Упровадження принципів STEM-освіти в освітній процес Нової української школи сприятиме успішному набуттю ключових компетентностей. Інтеграція та дослідницька і проєктна діяльність є ключовими принципами STEM-освіти та узгоджуються з рекомендаціями НУШ.

Застосування STEM-технологій в умовах Нової української школи дасть можливість учневі розвиватися як практичний науковець, який не просто здобуває знання у школі, а й уміє використовувати їх у повсякденному житті, змінюючи довкілля на краще; як дослідник, який сприймає світ цілісно завдяки інтегрованому підходу до навчання, уміє правильно, а головне самостійно, робити спостереження, проводити досліди, експерименти, створювати проєкти, задовольняючи свою природну допитливість.

Дослідницька компетентність є важливим підґрунтям для навчання у старшій школі. Такий учень зможе узагальнювати та виокремлювати суттєві ознаки, аналізувати, порівнювати, робити висновки [61].

Ефективним засобом STEM-освіти є використання конструктора Лего. Упровадження міжнародної програми «Шість цеглинок» є ще одним підтвердженням ефективної взаємодії STEM та НУШ.

Застосування Лего як робочого матеріалу можливе під час проведення будь-якого заняття, усе залежить від фантазії вчителя й учнів. Наприклад, на уроках «Я досліджую світ» можна використовувати під час проведення ранкових зустрічей, безпосередньо на заняттях для класифікації певних явищ, об'єктів, ознак, вивчення пори року, місяців, квітів, тварин, країн тощо [61].

Проаналізувавши інтегровані методики викладання, спираючись на п'ять характеристик діяльсного підходу, ми розширили визначення цих характеристик та застосували їх до контексту навчання в початковій школі. Зокрема, такі маркери окреслюють вимоги до сучасного креативного уроку з використанням STEM-підходу, тобто інтеграції науки, технології, математики та інженерного підходу до розв'язання проблеми, компетентнісного навчання, педагогіки артефакту, дослідницько-пошукової діяльності (табл. 1.2.)

Таблиця 1.2.

STEM-підхід і п'ять характеристик діяльнісного підходу

Значуща	Соціальна	Активна	Мотивуюча	Радісна
Значущі проблеми навколишнього середовища розв'язуються шляхом інтеграції науки, технології, математики та інженерного підходу	Робота в командах щодо створення проєкту для позитивної соціальної взаємодії, навчання поза межами класної кімнати	Кожен учасник може продукувати власну ідею, розробляти її та проводити випробування. Активна залученість усіх до процесу створення продукту проєкту, визначає результат діяльності	Учні планують, моделюють, розробляють, оцінюють і змінюють свої результати в процесі створення продукту проєкту	Радість пов'язана із новими відкриттями, створенням власного продукту, можливістю інженерного розв'язання проблеми, можливістю змінити світ на краще, підвищеною впевненістю у власних силах і задоволенням від навчання

Розгляньмо докладніше технологію розвитку критичного мислення, яка формує творче мислення, сприяє розвитку креативності. Критичне мислення необхідне під час розв'язування проблемних задач, формулювання висновків, оцінювання та прийняття рішень.

Сприймання, розуміння, усвідомлення та засвоєння навчальної інформації вимагає активної розумової діяльності, зокрема критичного мислення. Критичне мислення – складний процес, який починається з ознайомлення з інформацією, а закінчується прийняттям рішення. Критичне мислення проявляється в:

- здатності людини самостійно аналізувати інформацію;
- умінні бачити помилки або логічні порушення у твердженнях різних авторів;

- аргументувати свої думки (змінювати їх, якщо вони неправильні, і відстоювати, якщо вони вірні);

- прагненні до пошуку оптимальних і аргументованих рішень [59].

Слід підкреслити, що для того, щоб успішно і повноцінно розвивати дитячу креативність, сучасний педагог повинен сам бути творчою особистістю і повинен мати:

- здатність генерувати інноваційні ідеї;
- гнучкість – здатність придумувати різноманітні ідеї;
- оригінальність – здатність реагувати на нестандартні виклики;
- вміння вирішувати проблеми, аналізувати та узагальнювати [59].

Також до інноваційних технологій у дошкільній педагогіці слід віднести здоров'язберезувальні технології [45], діяльнісний підхід, інформаційно-комунікаційні технології, особистісно орієнтовані технології. На нашу думку, кожен педагог має бути творцем інновацій, адже саме особистісні та професійні якості разом із творчістю, знаннями та відповідними вміннями допомагають реалізувати головну мету – виховати здорове, творче та продуктивне покоління. Це також визначає завдання подальшого розвитку особистості педагога, як висококваліфікованого фахівця, здатного генерувати нові ідеї, розвивати вміння і бажання самостійно працювати над розвитком власної індивідуальності [5] Система освіти має бути спрямована на виховання «людини культури». Людина, яка не просто механічно здобуває знання, а сприймає їх творчо.

Таким чином, сучасне суспільство, опинившись у нових ринкових умовах, у потоці інформаційного різноманіття, висуває до освітньої сфери нові вимоги, спрямовані на активне освоєння учнем способів пізнавальної діяльності, зростання ресурсної значущості освіти та її орієнтацію на особистість молодшого школяра.

Отже, наведений вище перелік методів та форм, свідчить про актуальність інноваційних технологій у сучасному освітньому процесі. Розглянувши різновиди, зміст та особливості інноваційних технологій та їх

видів, ми можемо зазначити про широкий спектр інноваційних методів навчання, які на практиці використовуються вчителями.

1.3. Потенціал використання інноваційних технологій та їх роль у формуванні громадянської компетентності молодших школярів

Як зазначено в «Державному стандарті початкової загальної освіти» [16], «основною метою громадянської та історичної галузі освітньої галузі, яка реалізується через інтегрований курс «Я досліджую світ», є особистісний розвиток учня, формування його соціальної та громадянської компетентностей шляхом засвоєння різних видів соціального досвіду, що складається із загальнолюдських, загальнокультурних і національних цінностей, соціальних норм, громадянської активності, прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій, різних думок.

Особливістю завдань громадянської освіти в початковій школі, як зазначено в Державному стандарті, є «створення умов для всебічного розвитку особистості на засадах загальнолюдських та національних цінностей, формування в учнів активної соціальної та громадянської позиції, сприяння їхньому включенню у життя суспільства, розуміння ними значущості знань для соціального становлення людини та її свідомої орієнтації у сучасному світі, гуманізації та демократизації шкільної освіти» [16].

Успішність педагогічних впливів з метою виховання громадянськості молодшого школяра залежить від умілого використання педагогом як традиційних, так й інноваційних педагогічних технологій.

Сучасна освіта є «засобом відродження і нарощування інтелектуального та духовного потенціалу народу, виховання громадянина і патріота, дієвим чинником модернізації суспільства» [23].

Наразі в Україні накопичено певний досвід щодо методики формування громадянської компетентності молодших школярів, зокрема під час викладання

інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Як відомо, початкова школа має забезпечити формування особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний і соціальний розвиток, а також сформувати базові ціннісні орієнтації (ціннісне ставлення до Батьківщини, української культури, власної гідності тощо), а також розвинути здатність критично мислити, аналізувати, поважати права та обов'язки громадянина (як свої, так і інших дітей) [44].

Формування громадянської компетентності, утвердження життєвого оптимізму та розвиток навичок позитивного мислення можна досягти шляхом проведення інтегрованих занять зі шкільними психологом.

Розвитку громадянської компетентності та формуванню активної громадянської позиції сприяють вправи, які спрямовані на формування самоактивності та саморегуляції у зв'язку з використанням методів формування свідомого громадянина.

Ефективність впливу інтерактивних технологій навчання на формування життєвої компетентності молодших школярів досягається за умови, коли враховуються психологічні та кібернетичні закономірності й особливості спілкування учнів на цьому віковому періоді їхнього розвитку.

Громадянська інформованість може бути охарактеризована такими знаннями:

- атрибутики та культури своєї країни;
- демократичних основ державності;
- основоположних державних документів;
- історії своєї країни;
- національних традицій;
- сутності зв'язків, що визначають відносини людини зі своєю

країною (визначення основних понять).

Громадянська спрямованість включає такі складники:

- ідентифікація себе як представника певної національності;
- власне ставлення до держави, влади;

- шанобливе ставлення до країни (любов до Батьківщини, патріотизм, переживання за долю України):

- наявність почуття гордості за свою національну приналежність і за державу в цілому;

- інтерес до поточних подій;

- прагнення брати участь в суспільному житті

- небажання змінити місце проживання і підданство [26].

Громадянська активність охоплює:

- перейняття на себе відповідальності за долю Батьківщини;

- дотримання законів держави, в якій людина проживає;

- соціальну активність і готовність до її подальшого прояву;

- толерантність до інших і повага до прав і свобод інших громадян

України;

- додержання звичаїв і традицій.

- вдосконалення володіння державною мовою [32].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що громадянське виховання учнівської молоді є вимогою часу і полягає у формуванні громадянської компетентності (система громадянських знань, відносин до цивільних цінностей) та придбання громадянського досвіду (знання громадянських цінностей життєдіяльності в умовах громадянського суспільства, звички громадянського поведінки), а також діяльність, пов'язана з принципами побудови демократичного суспільства має бути інтегрована в освітню діяльність. Наголошується на необхідності включення у систему освіти діяльності, пов'язаної з принципами побудови демократичного суспільства. Громадянська освіта є однією з умов підготовки покоління, здатного до відродження духовності суспільства і держави та розвитку національної ідеї особистості.

Інтерактивні методи, як правило, припускають моделювання реальних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем, рольові ігри. Тим самим означені методи якнайбільше сприяють формуванню навичок та умінь,

виробленню цінностей, створюють атмосферу співробітництва, взаємодії, дозволяють стати педагогові дійсним лідером, а не ментором-адміністратором [10].

Аналіз педагогічних досліджень дає змогу класифікувати інтерактивні методи навчання та виховання.

1. Імітаційні – методи діалогічної взаємодії учасників виховання з метою обміну матеріальними та духовними цінностями («Моє ім'я», «Перше знайомство», «Хвилина мого життя», «Паперові літаки» тощо).

2. Пізнавальні – методи пізнавальної взаємодії (діалогу) учасників з метою отримання нових знань, їх систематизації, творчого вдосконалення професійних вмінь і навичок («Від А до Я», мозкова атака, ігрові ситуації).

3. Мотиваційні – методи діалогічної взаємодії учасників виховного процесу, за допомогою яких кожен визначає власну позицію у ставленні до способів діяльності групи, окремих учасників, вчителя, самого себе («Мої очікування», «Самооцінка», «Лист до самого себе», «Інтерв'ю»).

4. Регулятивні – методи, завдяки яким встановлюються та приймаються певні правила діалогічної взаємодії учасників виховання («Виробимо правила», «Рахуймо разом» тощо) [18].

Однак, класифікація названих методів є досить умовною, оскільки жоден з них не є універсальним, оптимальність виховного процесу досягається через комплексне і системне застосування всіх означених методів, які можуть частково переплітатися і взаємодоповнюватися.

Провідне місце у виховному процесі посідає використання таких форм виховання громадянськості молодших школярів, що передбачають добровільний вибір особистістю поведінки, котра відповідає таким важливим категоріям, як обов'язок, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, вимогливість, принциповість, активність [40].

Серед форм виховної роботи з громадянського виховання молодших школярів у навчальній діяльності слід виділити такі: відкриті та інтегровані уроки, різні форми роботи з книгою, написання творів на громадянську

тематику, розгадування кросвордів, пісенні конкурси, ігри, розваги тощо.

Крім традиційних занять, значним виховним потенціалом у громадянському вихованні молодших школярів володіють і нестандартні уроки, особливість яких полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б викликало зацікавлення в учнів, сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню. Порівняно з звичайним заняттям, нестандартний урок максимально стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів.

Класифікація нестандартних уроків: уроки-змагання (вікторини, конкурси, уроки-аукціони тощо); уроки громадського огляду знань (уроки-заліки, консультації, уроки взаємного навчання); уроки комунікативної спрямованості (уроки-диспути, конференції, телеуроки); театралізовані уроки (виконання ролей за сценарієм, імітація певної діяльності); уроки-подорожі, мандрівки; уроки милування природою [15].

Початкова школа володіє широкими можливостями щодо громадянського виховання молодих поколінь. Цю проблему покликана вирішувати як система навчальних предметів, так і позакласна діяльність.

Громадянське виховання повинно стати серцевиною усієї діяльності школи як у процесі навчання, так і позакласній роботі. Його ефективність залежить, насамперед, від реального визнання педагогами особистості учня як головної мети виховання, найважливішого пріоритету, найбільшої цінності суспільства [12].

Кожна з зазначених форм має свої особливості як за змістом, так і за технологією проведення. Водночас їх об'єднує спільна мета виховання громадянських, патріотичних та гуманістичних рис характеру; формування колективізму, практичних організаторських навичок та умінь, активної життєвої позиції. Але найефективнішим засобом емоційного впливу на формування громадянських якостей молодших школярів є уроки громадянськості – система навчально-виховних заходів громадянського спрямування, які можна здійснювати вчителями і вихователями [13].

Загалом, виокремлюють кілька груп методів формування громадянської

компетентності молодших школярів.

Методи усвідомлення громадянських цінностей суспільства – загальною рисою цієї групи методів є те, що вони є лінгвістичними, оскільки їхнім джерелом є слово. Змістовні та емоційні пояснення вчителя допомагають учням початкової школи зрозуміти та оцінити природу громадянських цінностей, продемонструвати свої почуття та цінності щодо них, і, зрештою, сприяють формуванню особистих переконань та громадянської позиції. Друга мета цієї групи методів – допомогти учням зрозуміти й оцінити власний життєвий досвід та мотивацію своїх дій і вчинків.

До методів усвідомлення громадянських цінностей суспільства належать:

- розповідь учителя;
- бесіда;
- переконання;
- наведення прикладів;
- диспут;
- навіювання тощо.

У початковій школі на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» часто застосовується метод бесіди, що є надзвичайно дієвим методом формування громадянської компетентності учнів та громадянського виховання. Впливаючи на почуття молодших школярів, бесіда допомагає їм зрозуміти сенс патріотизму, громадянськості, цінностей демократії.

Серед тем бесід з метою формування громадянської компетентності молодших школярів можуть бути:

- «Великі права маленької дитини»;
- «Державні символи України»;
- «Про що йдеться в Конвенції про права дитини»;
- «Символи і символіка української держави»;
- «Козацькому роду нема переводу»;
- «Видатні українці»;
- «Моя країна – Україна»;

- «Праця – це і право, й обов’язок кожної людини»;
- «Що таке відповідальність?» тощо [62].

Оцінка ефективності бесіди залежить від досягнення поставлених цілей, прояву інтересу, активної участі школярів у ході бесіди, етичності взаємовідносин.

Як засвідчили результати наших досліджень, окрім бесіди ефективним методом формування громадянської компетентності дітей молодшого шкільного віку є розповідь, оскільки вона використовується переважно у виховній роботі зі школярами. Крім того, така форма роботи дозволяє збагатити моральний досвід школярів на основі прикладів моральної поведінки інших людей та застосувати позитивні зразки у вихованні. Молодші школярі із задоволенням слухають розповіді, супроводжувані веселими картинками та запитаннями вчителя до учнів. Велику роль відіграють просторові чинники: місце бесіди (шкільний музей, аудиторія, клас, біля пам’ятників, на природі тощо).

Інтерактивний бесіда покращує ефект сприйняття учнями тієї інформації, яку вчитель намагається донести до них, щоб діти це зрозуміли та запам’ятали. У бесідах варто використовувати такі інтерактивні методи навчання: «коло ідей», мозковий штурм, «займи позицію», асоціативний куш, гранування тощо.

Серед другої групи форм та методів громадянського та патріотичного виховання молодших школярів раніше було зазначено про доручення, що передбачає вправлення учнів в позитивних діях і вчинках. Ефективність доручення як методу залежить від організації контролю за його виконанням.

Також використовується тренування, що передбачає багаторазове повторення дій і вчинків (посильна допомога людям похилого віку (прочитати оповідання, полити квіти тощо); догляд за кімнатними рослинами в класі, за квітами на шкільній клумбі тощо [63].

Методи організації діяльності й формування досвіду громадянської поведінки. У формуванні позитивного досвіду громадянської поведінки

особистості, її переконань, ставлень до навколишньої дійсності вирішальну роль відіграє діяльність. У зв'язку з цим важливим у громадянському вихованні молодших школярів є використання методів організації діяльності й формування досвіду громадянської поведінки.

Серед педагогічного інструментарію патріотичного та громадянського виховання у початковій школі виокремлюють такі методи:

- усвідомлення громадянських і патріотичних цінностей (любов до Батьківщини, до рідної землі, до рідної мови; служіння інтересам країни; здоровий спосіб життя; турбота про довкілля); формами реалізації цих методів є словесні види виховної роботи (розповідь, роз'яснення, повідомлення, бесіда, диспут, дискусія тощо);

- організації виховної діяльності щодо формування в молодших школярів досвіду суспільної поведінки; формами реалізації цих методів є такі види виховної роботи: доручення, педагогічна вимога, тренування, ігровий метод, ситуація вільного вибору тощо);

- стимулювання поведінки на уроках та під час позакласної діяльності молодших школярів; формами реалізації цих методів є такі види виховної роботи молодших школярів: заохочення, змагання, в поодиноких, рідкісних випадках – покарання.

- методи педагогічної підтримки; формами реалізації цих методів є такі види виховної роботи молодших школярів: спільне проведення виховних заходів, ігор, що ґрунтуються на принципі взаємної довіри; забезпечення умов для самореалізації особистості; діагностика індивідуального розвитку та вихованості учня; створення ситуації успіху [47].

Засвоєння матеріалу з курсу «Я досліджую світ» сприяє формуванню у молодших школярів: потреби до пізнання світу та людини в ньому як соціальної і біологічної істоти; засвоєння духовних цінностей у різноманітних сферах; вихованню патріотизму.

Розкриття змістової лінії «Людина як особистість» дає можливість дітям усвідомити людину як соціальну і біологічну істоту, її відмінність від інших

живих істот; сформувані уявлення про цінність моральних якостей, про самоцінність і неповторність кожної людини; про цінність свого життя і здоров'я; розуміти необхідність любові до себе та самоповаги .

Змістова лінія «Людина серед людей» розкривається під час формування уявлень про поведінку людини в сім'ї, колективі, у суспільстві; під час ознайомлення з правопорушеннями дітей, з відповідальністю за них.

Найважливішу роль у процесі викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» відіграє вивчення державних символів у контексті формування громадянської та історичної компетентності учнів початкової школи.

Поряд з іншими загально визнаними атрибутами державності прапор, герб і гімн відіграють найбільш важливу суспільно-політичну роль як в механізмі функціонування держави, так і в процесі утвердження її незалежності та суверенітету.

Громадянське виховання ґрунтується на ідейному багатстві народу, його морально-етичних цінностях, виховній мудрості. Серед критеріїв і результатів громадянського виховання неабияке місце посідає громадянськість особистості, яку складають моральна, політична та правова культура, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні взаємини у світовому співтоваристві.

Національні символи покликані сприяти формуванню громадянської гідності, патріотизму та впевненості у майбутньому своєї країни. Початкова школа є фундаментом, на якому будується вся система громадянської освіти, виховання та любові до Батьківщини України, історичної пам'яті, духовності та національної ідентичності.

У статті 20 Конституції України визначено та описано державні символи нашої країни, такі як: Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України. А в статті 10 Конституції України зазначено, що державною мовою в Україні є українська мова [34].

Змістові лінії інтегрованого курсу «Я досліджую світ», такі як: «Я серед

людей», «Я – Людина», «Моя культурна спадщина», «Моя шкільна і місцева громади», «Ми – громадяни України. Ми – європейці» відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності і громадянської компетентності учнів, навичок громадянської поведінки та виховуванні громадянських чеснот. Вони спрямовані на формування особистості майбутнього громадянина України.

Ознайомлюючи дітей з національною символікою, важливо, щоб учитель дотримувався принципу зв'язку минулого з сучасністю. Введення понять «державні символи України», «герб», «прапор», «гімн» розширює уявлення дітей про навколишній світ.

У «Концепція розвитку громадянської освіти в Україні» зазначено, що «актуальність громадянського виховання особистості в сучасному українському суспільстві значною мірою зумовлюється потребою державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що мають забезпечити усім громадянам рівні можливості для розвитку та застосування їхніх потенційних здібностей, досягнення суб'єктивно привабливих і водночас соціально значущих цілей як умови реалізації найголовнішої соціально психологічної потреби у самовизначенні та самоствердженні» [35].

Формування громадянськості, громадянської компетентності, працелюбності, моральності, моралі, прагнення до зміцнення національної честі та гідності, поваги до прав і свобод людини, любові та відданості Батьківщині, спадкоємності національних традицій є одними із стратегічних цілей державної політики у сфері освіти.

У цьому контексті початкова школа закладає основи громадянського виховання учнів, розвиває в них любов до Батьківщини України, історичну пам'ять, духовність та національну самосвідомість. Все, що закладається учням у початковій школі, визначає в подальшому успіх процесу формування особистості, її світогляду і загального розвитку.

Як зазначають дослідники, «в житті класного колективу щодня виникають непередбачувані ситуації, проблеми, що потребують негайного розв'язання і випробовують дитину на вміння приймати самостійні рішення,

віддавати комусь або чомусь перевагу, відмовляти, відстоювати власну думку» [22].

Громадянськість – усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов’язків щодо держави, суспільства.

Засобом емоційного впливу на формування громадянських якостей молодших школярів є уроки громадянськості. Серед завдань уроків громадянськості визначимо такі [52, с. 140]:

- формувати повагу до державної мови, символіки, національних святинь;
- поглиблювати свідоме засвоєння учнями знань, які сприяють розвитку когнітивного компонента громадянськості;
- розвивати почуття ідентифікації себе з українським народом;
- виховувати любов до свого народу й України;
- стимулювати розвиток громадянських якостей молодших школярів [52, с. 140].

Одним із найефективніших способів розвитку громадянських навичок учнів початкової школи та набуття ними необхідних компетенцій є впровадження активних форм і методів навчання, зокрема гри. У дитинстві гра є основним видом діяльності людини. Гра допомагає дітям пізнавати світ. Без гри життя дітей стає нудним і нецікавим.

У грі у дітей з’являється бажання випробувати свої сили і навички, мріяти, відкривати таємниці і бажати прекрасного. При вмілому керівництві гра може стати найкращим помічником педагога. Адже саме в грі діти розвивають або зміцнюють характеристики, навички та здібності, які знадобляться їм для виконання своїх соціальних, професійних і творчих функцій у майбутньому. А там, де є гра, є здорова, дитяча радість.

Багато рис особистості дитини формуються під час ігрової діяльності. Гра – це своєрідна школа, яка готує їх до праці. Вона розвиває спритність, витривалість і активність [48].

Громадянська компетентність – одна з ключових компетентностей для

формування особистості-громадянина. Її розуміють як здатність громадян активно, відповідально та ефективно реалізовувати свої права та обов'язки з метою розвитку демократичного громадянського суспільства [55].

Встановлено, що процес формування громадянськості молодших школярів ефективно здійснюється при дотриманні певних педагогічних умов: осмислення громадянознавчих понять, трансформація їх у погляди, переконання, звички; проведення уроків «Я і Україна» з елементами інноваційних технологій; використання потенціалу народної педагогіки і краєзнавчого матеріалу.

Види навчальної діяльності представлені через практичні вправи, інформаційні повідомлення, дискусійні та дослідницькі проблеми, кейси, матеріали для читання, завдання для роботи в групах, самостійної роботи, які супроводжуються малюнками, картками, медіаматеріалами тощо.

Громадянська компетентність як одна із ключових «має міждисциплінарний характер, інтегрується за допомогою всіх освітніх галузей і спрямовується на набуття громадянських навичок співжиття і співпраці в суспільстві, визначення власної позиції у суспільстві» [20, с. 9], адже в сучасній школі «ідеї громадянського виховання органічно вписуються у зміст і методику навчальної і позаурочної роботи, в організацію життєдіяльності школярів.

Цей напрям формування громадянської компетентності молодших школярів має на меті формування у дітей знань і уявлень про українське суспільство, рідний край, розкриття на доступному рівні особливостей взаємодії людей у родині, в колективі, суспільстві, виховання в них позитивного особистісного ставлення до цінностей і символів Української держави; виховання гуманної, соціально активної, відповідальної особистості» [20].

У початкових класах застосування наочності має на меті: збагачення і розширення безпосереднього чуттєвого досвіду учнів, розвиток спостережливості, пізнання конкретних властивостей предметів під час практичної діяльності, створення умов для переходу до абстрактного мислення,

опори для самостійного навчання й систематизації навчального матеріалу.

Відповідно до функцій наочності засоби унаочнення також дуже різноманітні: предмети та явища навколишньої дійсності; дії вчителя й учнів, що демонструють, як треба виконувати ту чи іншу операцію та як і яким обладнанням користуватися; зображення реальних предметів – різноманітні іграшки, предметні малюнки, картини, образні моделі з паперу, картону й символічні зображення – карти, таблиці, схеми, креслення, картки з математичною символікою [48].

До наочних засобів належать також інформація, яку учні сприймають за допомогою технічних засобів навчання: кінофільми, діафільми, звукозапис, радіо, телепередачі. Ці види наочності називаються аудіовізуальними, оскільки інформацію вони передають через звук і зображення. У початкових класах застосовуються природна, малюнкова, об'ємна, звукова і символічно – графічна наочність. Зрозуміло, що кожна з них має свої «плюси» і «мінуси», і це слід врахувати, визначаючи їх роль на уроці. Дидактичні функції схематичної наочності – педагогічна підтримка міркувань учнів на етапі первинного сприймання, опора для дітей, які не встигають, використання опори під час самостійної роботи й повторення.

Отже, доцільно виділити такі вимоги до використання наочності у освітньому процесі початкової школи:

- відповідність наочності змісту виучуваного матеріалу;
 - виділення найважливіших ознак предмета;
 - естетичне оформлення наочності;
- вчасне використання наочності;
- помірне використання наочності;
 - відповідність наочності психологічним закономірностям сприймання;
 - відповідність наочності рівню розвитку спостережливості учнів;
 - інтерес учнів до розглядуваних наочних об'єктів;
 - зв'язок змісту наочного посібника з досвідом учнів [39].

Таким чином, завдання вчителя – виховувати гуманну, соціально активну особистість, яка усвідомлює свою приналежність до етносоціального та соціально-культурного середовища, здатну розуміти значення життя як найвищу цінність. Учитель має допомогти учневі оволодіти способами діяльності та моделями поведінки, які відповідають загальноприйнятим нормам моралі та права, формувати основи споживчої культури, вміння самостійно приймати рішення щодо власної поведінки».

Ми дійшли висновку, що впровадження інноваційних технологій в освітній процес є важливим кроком для підвищення якості знань учнів початкових класів. Адже їх використання у закладах освіти сприяє розвитку самостійності, творчості, допитливості дитини, а також позитивно впливає на соціалізацію школяра та забезпечує готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві. Таким чином, використання інноваційних педагогічних технологій у навчальному процесі передбачає:

- оцінку потенціалу певної педагогічної технології, здатної досягти певних освітніх цілей;
- урахування індивідуальних та вікових особливостей дітей, рівня підготовки та ступеня навчання;
- розрахунок періоду використання, адже будь-яка технологія може бути успішно використана лише для реалізації короткострокових цілей, оскільки подальше її використання не сприятиме досягненню стратегії навчання, воно буде непродуктивним;
- поетапне впровадження технологій у навчальний процес та адаптацію школярів до роботи у технологічному режимі;
- наявність готових технологічних інструментів та умов, готовність педагога до впровадження та реалізації цієї педагогічної технології.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

2.1. Діагностика рівнів сформованості громадянської компетентності молодших школярів

Унаслідок аналізу наукової літератури, у тому числі сучасних публікацій з теми дослідження, власного педагогічного досвіду та спостережень реальної практики впровадження педагогічних інновацій щодо удосконалення освітнього процесу, нами було зроблено висновок про необхідність дослідження діагностики сформованості громадянської компетентності молодших школярів.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі Запорізької гімназії № 36 Запорізької міської ради. На цьому етапі дослідження в експериментальній роботі взяли участь 50 учнів 2-х класів. Для досягнення мети констатувального етапу експерименту нами були визначені наступні критерії:

- учень/учениця називає правила поведінки у сім'ї, школі, громаді, розуміє почуття відповідальності перед родиною;
- співпрацює і взаємодіє з іншими у збереженні традицій школи та власного народу, виявляє інтерес до пізнання і збереження традицій;
- розуміє переваги доброго ставлення до інших на прикладах вияву таких якостей: чесність, доброзичливість, подільчивість, працьовитість, ввічливість на протипагу хитрощам, байдужості, жадібності, лінощам, безкультурності;
- усвідомлює свою приналежність до українського суспільства, необхідність толерантних взаємин між людьми;

- має уявлення про державну символіку України; свою приналежність до України;
- виявляє інтерес до пізнання минулого і сучасного України; участі у відзначенні пам'ятних подій, державних і народних свят; розпитує старших і збирає інформацію про свій край, про минуле, історії назв.
- виявляє патріотичні почуття, шанобливе ставлення до символів держави традицій і звичаїв свого краю.

Визначені критерії та показники становлять основу характеристик рівнів сформованості громадянської компетентності молодших школярів: високого, достатнього, середнього, низького (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Характеристика критеріїв та показників, що становлять основу рівнів сформованості громадянської компетентності молодших школярів

Високий рівень	Молодший школяр має уявлення про державну символіку України, виявляє інтерес до пізнання минулого і сучасного України, бере участі у відзначенні пам'ятних подій, збирає інформацію про свій край, про минуле, історії назв; виявляє патріотичні почуття, шанобливе ставлення до символів держави традицій і звичаїв свого краю; співпрацює і взаємодіє з іншими у збереженні традицій школи та власного народу; знає та застосовує правила поведінки у сім'ї, школі, громаді, розуміє почуття відповідальності.
Достатній рівень	Учень має уявлення про державну символіку України, виявляє інтерес до пізнання минулого, бере участі у відзначенні пам'ятних подій, мало знає про історію українського народу; співпрацює і взаємодіє з іншими у збереженні традицій школи та власного народу; володіє правилами поведінки.
Середній рівень	Школяр з допомогою вчителя називає державну символіку України; мало знає про свята та звичаї; не зацікавлений у збереженні традицій; погано володіє правилами поведінки в сім'ї та школі.

Продовження таблиці 2.1

Низький рівень	Молодший школяр не знає державної символіки; основні свята України; має лише уявлення про навички поводження в урочистих ситуаціях, у пам'ятних місцях; не співпрацює і взаємодіє з іншими у збереженні традицій школи та власного народу; не знає правил поведінки в сім'ї та школі.

Процес підготовки вчителів початкової школи до участі у проведенні педагогічного експерименту передбачав:

1. Формування позитивного (мотиваційно-ціннісного) ставлення до експериментальної роботи через обговорення актуальності та важливості проблеми формування громадянської компетентності школярів, визначення мети, завдань, змісту діяльності та очікуваних результатів майбутньої діяльності;

2. Науково-методичне забезпечення виконавчої (операційної) складової процесу формування патріотичних якостей школярів через:

- вибір сучасних ефективних інноваційних форм та методів у відповідності до можливостей та інтересів молодших школярів;
- проведення бесіди для корекції та розв'язання окремих проблем експериментальної роботи вчителів, аналізу проміжних результатів формувального етапу педагогічного експерименту.

Для визначення рівня сформованості громадянської компетентності молодших школярів нами було проведені наступні заходи: розробка плану структурованого інтерв'ю; підготовка стимульного матеріалу для застосування підходу вербального протокола; конструювання завдання для проведення проєктивної методики «Моя Батьківщина»; інтерпретація отриманих даних.

Результати малюнкової методики «Моя Батьківщина», метою якої було виявлення прихованого змісту за образом «Батьківщини», дозволило виокремити 7 груп символів, які учні початкових класів використовують для розкриття змісту. До них відносять наступні групи: «державна символіка і

кордони країни» (прапор, герб, гімн, назва країни, карта), «особистість молодшого школяра і члени його родини», «природа», «армія» (військова техніка, солдати), «День Перемоги», «місто» (дім, школа, вулиці), «архітектурні пам'ятки».

З них діти найбільше малюють такі категорії, як: «армія» (32%), і «державна символіка і кордони країни». В той час на останній позиції знаходяться категорії «День Перемоги», «особистість молодшого школяра і члени його родини», «архітектурні пам'ятки» (рис. 2.1).

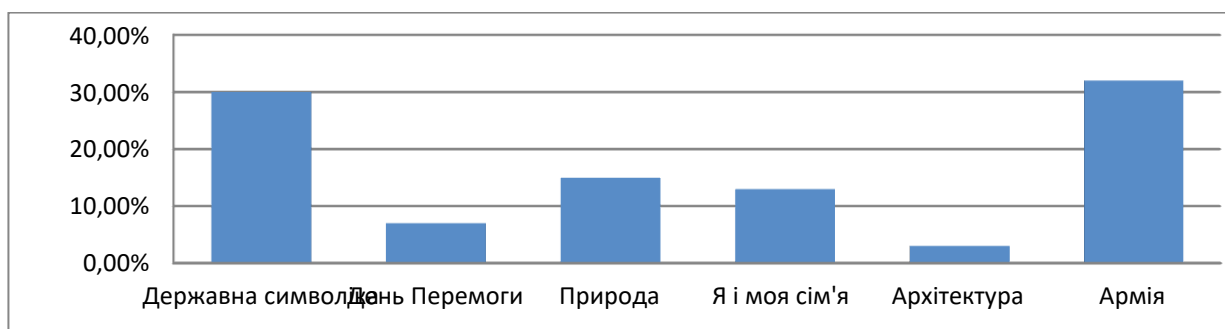

Рисунок 2.1. Результати методики «Моя Батьківщина»

Переважання військової тематики на малюнках дітей і відсутність істинного розуміння зв'язку «Батьківщина-традиції», дає змогу нам стверджувати, що молодший школяр несвідомо розглядає її в контексті військової політики, ніж в культурному, оскільки в нього відсутня асоціація з культурним аспектом нашого життя.

Отже, можна дійти висновку, що в учнів початкових класів не сформовані основи громадянської ідентичності. Результати поліструктурованого інтерв'ю показали, що у середньому учні можуть назвати не більше 2-3 свят і перерахувати традиції, що з ними пов'язані.

Зробимо висновок, що діти не знають історію виникнення і змісту свят та традицій, які вони називали (89% опитаних), також вони не знають способи, які направлені на збереження цих традицій (85% опитаних).

Таблиця 2.2

Рівні сформованості критеріїв, що становлять основу громадянської компетентності молодших школярів

Критерії/ рівень	Розуміє переваги доброго ставлення до інших	Співпр. і взаєм. для збереж. традицій	Називає правила поведінки в сім'ї/школі	Знає державну символіку	Усвідомл. приналеж до укр. народ.
Високий	22%	24%	24%	30%	14%
Достатній	24%	28%	34%	24%	24%
Середній	38%	34%	28%	36%	28%
Низький	18%	14%	14%	10%	34%

В результаті проведеного дослідження було виявлено, що у 50,8% дітей переважає середній та низький рівні сформованості громадянської компетентності. Такий стан речей спонукає означити ефективні шляхи формування громадянської компетентності на основі використання сучасних інновацій. Узагальнені результати подані у вигляді діаграми (рис. 2.2).

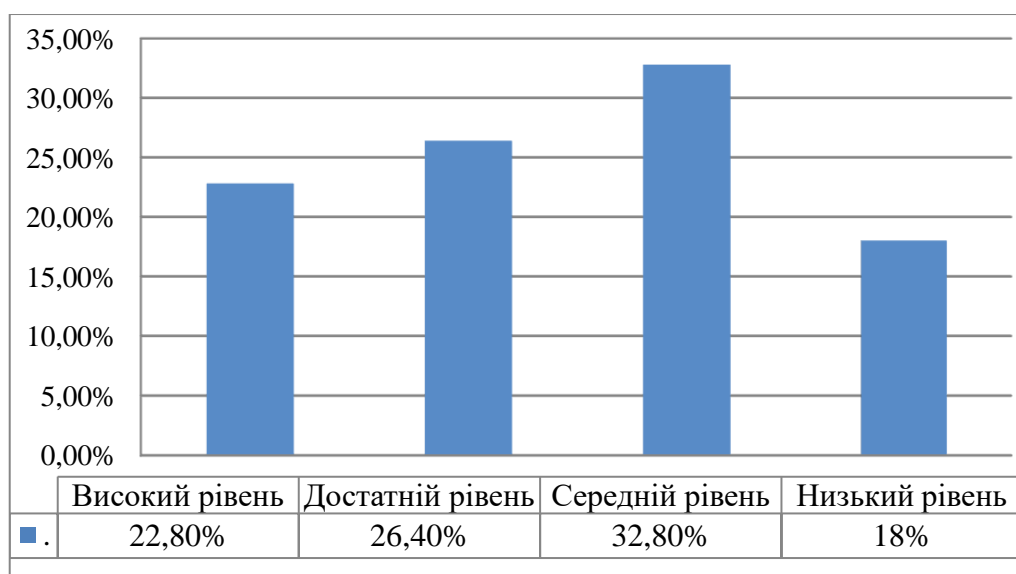

Рисунок 2.2. Рівень сформованості громадянської компетентності молодших школярів

Таким чином, проведене діагностичне обстеження дозволило визначити протиріччя з формування громадянської компетентності молодших школярів:

- актуальність проблеми формування громадянської компетентності і домінування низького та середнього рівнів їх сформованості у 50,8 % молодших школярів;
- підвищення рівня громадянської компетентності учнів початкових класів через впровадження сучасних інновацій в урок інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

2.2. Моделювання сучасного уроку «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій

Всі вищезначені протиріччя вимагають пошуку інших підходів в організації освітнього процесу, створення потужної бази для нових теоретичних досліджень в області методики викладання дисципліни «Я досліджую світ». Розробка й впровадження у навчальний процес нових педагогічних технологій пов'язана саме з необхідністю підвищення рівнів громадянської компетентності молодших школярів. Тому учитель повинен створювати такі умови навчання, які б могли зробити процес навчання цікавим та пізнавальним, створити у дітей бадьорий робочий настрій, полегшити подолання труднощів у засвоєнні навчального матеріалу.

Для цього у навчальний процес вивчення курсу «Я досліджую світ» необхідно впроваджувати нестандартні уроки – це імпровізовані навчальні заняття, що мають нетрадиційну структуру. Використання нестандартних форм уроків сприяє формуванню пізнавальних інтересів школярів, діти безпосередньо беруть участь у процесі навчання. Проведення нестандартних уроків робить процес навчання інтенсивним, бо створює атмосферу змагання, виховує вміння співпрацювати [65]. Такі уроки сприяють розвитку творчості,

формуванню власних поглядів на проблеми, які слід вирішити. Під час цих занять школярі вчаться зіставляти, узагальнювати, систематизувати, розвивають мовлення, знання та уміння.

У забезпеченні педагогічної умови формування громадянської та історичної компетентності молодших школярів – моделювання життєвих ситуацій громадянина в інтерактивній взаємодії учнів – спираємося на педагогічний досвід та методичні рекомендації В. Доміної [20] щодо формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання. Дослідниця підкреслює, що серед сучасних інноваційних технологій навчання на особливу увагу заслуговує технологія інтерактивного навчання.

Дослідниця В. Доміна пропонує такий приклад фрагменту уроку в 4 класі «Батьки зобов'язані, діти зобов'язані», під час якого учні копіюють роботу двопалатного парламенту, який приймає закони для батьків та дітей. Застосування інтерактивної вправи «Симуляція» сприяє формуванню ціннісного та діяльнісного компонентів громадянської компетентності [20].

1-й крок. Уявіть, що наш клас – це парламент, який буде приймати Закон про права та обов'язки батьків і дітей. Для цього створимо у нашому парламенті дві палати. Перша палата буде працювати над законопроектом про права та обов'язки батьків. Друга палата створюватиме закон про права та обов'язки дітей. У кожній палаті оберіть собі голову палати. Разом з ним обдумайте та обговоріть права і обов'язки батьків (чи дітей). Після цього ваш голова запропонує їх для обговорення на загальному засіданні нашого парламенту. Під час обговорення ми будемо голосувати за кожну пропозицію (або відхиляти її). Пам'ятайте: закони будуть прийняті лише тоді, коли за них проголосує більша половина усіх членів парламенту. На вироблення законопроектів вам відведено 7 хвилин.

2-й крок. Учні працюють з підручником. Знайомляться з текстами міжнародних та правових документів, у яких відображено права дитини (Декларація прав дитини, Конвенція прав дитини, Закон України «Про охорону

дитинства»).

3-й крок. Учитель: «Зараз я запрошую до мікрофона голову палати дітей (потім – голову палати батьків)».

4-й крок. Під час виступів «голів палат», обговорення та голосування на дошці малюємо таблицю, дані якої потім аналізуємо (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Результати обговорення учнів щодо громадянських прав та обов'язків

Батьки	Діти
Права	
Піклуватися про дітей. Давати ім'я дитині.	Право на життя та право на ім'я.
Вибирати заклад освіти для дитини.	Право на виховання в колі сім'ї.
Розпоряджатися майном дитини до її повноліття.	Звертатися в органи піклування в разі порушення прав.
Обов'язки	
Утримувати дітей до повноліття.	Любити, поважати батьків, допомагати їм.
Виховувати дітей.	Дорослі діти піклуються про батьків.
Захищати гідність дітей і піклуватися про здоров'я.	Вміти берегти себе.
Надавати можливість здобути середню освіту.	Навчатися в школі, як виконувати домашні завдання.

Наприклад, вправа «Я і мої сусіди» проводиться таким чином: учитель звертається до молодших школярів: «Кожний із нас у житті виконує різні соціальні ролі: дочка, мама, сестра, подруга; син, брат, дядько, дідусь, але є одна роль, яку ми всі виконуємо не залежно від віку, статі, освіти чи релігії – ми є громадянами своєї країни. Щоб стати активним, успішним громадянином варто свій шлях починати із зацікавленості справами тієї громади, мікро-соціуму, до якої ми належимо – вулиці, кутка, району, села чи міста, регіону. А, напевне, найперше – із своїх сусідів, тих людей, хто поряд із нами живе і працює. Заповніть, будь ласка, картку «Я і мої сусіди».

Метою цієї вправи є зміцнити почуття власної цінності та помітити й підкреслити спільність між людьми.

Мене звати...

Мою подругу (друга) звати...

Люблю... Вона/він любить...

Люблю бути... Вона/він любить бути...

Мої улюблені ... Її/його улюблені ...

Мою сусідку (сусіда) звати... Ми громадяни ...

Вона/він любить... Нас об'єднує ...

Вона/він любить бути... Ми розуміємо ...

Її/його улюблені ... Ми прагнемо ...

Продовженням цієї вправи може бути об'єднання учасників у малі групи. На основі виконаних ними групи візиток, вони повинні помітити, чим вони схожі і чим відрізняються.

Запитання до учнів: «Як можна уникнути такої ситуації?». Запишіть на дошці питання, які можна буде використати під час обговорення груп:

Ми з тобою схожі в тому, що....

Ми з тобою відрізняємось тим, що...

Нас всіх єднає ...

Важливо для формування громадянської компетентності молодших школярів є розвиток громадянськості на засадах інтеграції знань учнів під час вивчення навчальних предметів.

Навчальна інтеграція передбачає досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині самостійно досягти тієї чи іншої цілі, творчо самоутверджуватися у різних соціальних сферах. Її освоєння дає можливість формувати в учнів якісно нові знання, що характеризуються вищим рівнем мислення, динамічністю застосування в нових ситуаціях, підвищенням їх дієвості й систематичності.

Наприклад, на уроках української мови (тема «Слово. Значення слова. Наш клас. Ефективне спілкування») такі фрагменти інтегрованих уроків, на

наш погляд, сприяють формуванню громадянської компетентності молодших школярів (додаток А).

Цікавою для учнів була вправа «Батьківщина і батьківщина». Вступна бесіда: «Що таке Батьківщина? Поміркуймо над походженням слів «батьківщина» і «Батьківщина» що в них спільного? Слова «батьківщина» і «Батьківщина» походять від слова «батько». Люди здавна шанують батьківський дім, в якому народилися і зростали [46]. Місце, де народилися ваші батько й дід, називається батьківщиною. У кожного – своя батьківщина, свій улюблений куточок рідної землі. Усі вони разом і складають Батьківщину. Слово «патріот» походить від латинського «патер» – батько. Патріот – це той, хто любить свою Батьківщину, відданий своєму народу. Дітям такі вправи подобаються, а головне – вони запам'ятовують сутність і значення надзвичайно важливих слів.

У процесі теоретичного та експериментального дослідження ми визначили, що учитель початкової школи може проводити уроки за інноваційною дидактичною технологією і методикою за відповідних умов і дотримання використання їх основних компонентів (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4

Умови та компоненти уроку за інноваційною технологією, методикою

Умови	Компоненти
- розуміння ситуативного внутрішнього настрою (психічного стану) учнів за зовнішніми ознаками (погляд, вираз обличчя тощо), врахування його, виявлення учнями цього розуміння; - вміння «транслявати» на клас власну прихильність до дітей, приязне ставлення; - формулювання цілей та показ шляхів їх досягнення;	- мотиваційний (мотивація як основа створення педагогічної ситуації до позитивної комунікації); - вступний (оголошення теми уроку, постановка відповідних проблемних питань у відповідності з мотивацією); - змістовий (надання необхідної урочної інформації по змісту уроку, специфіки технології та методики його проведення);

Продовження таблиці 2.4.

- зменшення заборонних педагогічних вимог та поширення позитивно-спрямовуючих; - організація цілісного контакту з усім класом, подолання стереотипного та ситуативно-негативного ставлення до окремих учнів.	- дійовий (проблемно-інтерактивна мотиваційна вправа як центральна частина заняття); - аналітичний (за методикою КТС підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку); - прогнозуючий (на основі аналітичної діагностики подальшого застосування сценарію).

Таким чином, використання загальнодидактичних та інноваційних прийомів, методів і технологій, їх застосування є основою для інтенсифікації, оптимізації та посилення освітнього процесу школи та ефективності діяльності її суб'єкта – вчителя. Від його педагогічної майстерності, креативності творчості, креативності залежить ефективність навчально-пізнавальної діяльності іншого основного суб'єкта освітнього процесу – молодшого школяра.

Нами визначено, що задля формування громадянської та історичної компетентності молодших школярів необхідно дотримуватися таких педагогічних умов:

- моделювання життєвих ситуацій громадянина в інтерактивній взаємодії учнів та вчителя на уроках і в позакласній роботі;
- розвиток громадянськості на засадах інтеграції знань учнів під час вивчення навчальних предметів;
- розвиток громадянознавчого потенціалу школярів шляхом упровадження проєктних технологій.

Ми вважаємо, що сучасний урок «Я досліджую світ» в початковій школі побудований на засадах педагогіки партнерства та включає інноваційні педагогічні технології, що сприяють формуванню ключових та предметних компетентностей. Проте урок базується на основі традиційної структури, що

складається з шести етапів:

- Організаційна частина (привітання);
- Актуалізація опорних знань;
- Мотивація навчальної діяльності;
- Постановка теми та очікуваних результатів;
- Усвідомлення знань;
- Рефлексія.

Етап уроку: організаційна частина має на меті сформувати сприятливий психоемоційний мікроклімат у класі: створення позитивного настрою класної спільноти, доброзичливої робочої атмосфери. Тому мовленнєва формула етапу привітання включає такі висловлення:

- Доброго ранку, мої чудові (мої прекрасні, любі друзі, мої винахідники!);
- Давайте подаруємо один одному свою чарівну посмішку;
- Дуже рада нашій з вами зустрічі;
- Чи все у вас гаразд?;
- Як ваше здоров'я?;
- Що у вас гарного відбулося зранку?;
- Який у вас зараз настрій?;
- Скажімо разом: «Сьогодні найкращий день мого життя!»;

На цьому етапі відбувається створення «душі» уроку, адже позитивний хвильовий резонанс в системі «учитель — спільнота класу» підвищує ефективність процесу обміну інформації.

Актуалізація опорних знань та способів дій. Вона базується не тільки на відтворення раніше вивчених знань та умінь, але і на застосування попередніх знань у нових ситуаціях, їх поглиблення, систематизація, стимулювання пізнавальної активності учнів, на які спирається вивчення нового навчального матеріалу. На цьому етапі уроку найбільш доцільне використанні таких методів та прийомів: «Мозкова атака», «Мікрофон», «Асоціативний куш», «Так або Ні», «Знайди помилку», робота в парах використовуючи метод «Взаємоопитування»

тощо.

Впровадження технології «Мозкова атака» полягає у фронтальній творчій роботі вирішення певної складної проблеми. Всіх учнів об'єднує спільна робота над пошуком істини. Розмірковуючи над проблемою, учні дискутують, доповнюючи один одного, розвивають одні ідеї, відкидаючи інші.

Етап уроку: мотивація навчальної діяльності є одним із найголовніших етапів уроку та важливою умовою успішного навчання, оскільки має на меті сфокусувати увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми. Вправи «Асоціативний куш», «Дерево передбачень», «Кошик ідей» тощо.

Учень стає суб'єктом та активним учасником навчально-пізнавального процесу лише в тому випадку, якщо в нього виникло бажання розуміти, вивчати новий матеріал, з'явилась зацікавленість роботою. Тому зацікавити молодшого школяра й підтримувати цю зацікавленість є актуальним завданням для вчителя на кожному уроці.

На нашу думку, найбільш ефективними інноваційними методами, що сприяють формуванню мотивації навчальної діяльності учнів, є використання: проблемних ситуацій, творчих завдань, діяльнісного підходу до навчання, пізнавальних ігор та ігрових ситуацій тощо.

Використовуючи творчі завдання для формування мотивації учнів, наприклад, можна запропонувати учням питання на зразок: «Що станеться, якщо...?». У цих питаннях розглядаються парадоксальні ситуації. Учні можуть самостійно добирати такі питання, ставити їх однокласникам, обговорювати, захищати свою позицію, використовуючи знання з предмета.

Етап уроку: оголошення теми та очікуваних результатів. На цьому етапі вчитель має дати розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти і чого від них чекає учитель. Щоб нестандартно подати тему заняття на уроці «Я досліджую світ», ми пропонуємо використати такі прийоми та методи: «Дешифрувальник», «Роз'єднай слова», «Загадкові будиночки», відгадування загадок та інші.

Усвідомлення знань. Первинне сприймання й усвідомлення нових знань

може здійснюватися за допомогою різних методів та прийомів: розповіді, пояснення, бесіди, роботи з підручником, створення проблемних ситуацій, демонстрації наочних посібників тощо. Слід відзначити, що під час пояснення нового матеріалу не можна перевантажувати його зміст другорядними деталями, а чітко, логічно і послідовно пояснити основне. На цьому етапі визначальна роль в осмисленні нових знань належить логічним операціям аналізу і синтезу, абстрагування і конкретизації, порівняння й узагальнення.

Тому слід використовувати такі інноваційні технології: ротаційні (змінювані) трійки – сприяють розвитку навичок спілкування, формують вміння аналізувати; робота в малих групах: «Діалог», «Синтез думок», «Спільний проєкт», «Пошук інформації», «Коло ідей» – сприяють розвитку вмінь аналізувати, узагальнювати, розвитку пізнавальної активності, логічного мислення.

Саме групова навчальна діяльність учнів на етапі первинного сприймання і усвідомлення знань має значні переваги в порівнянні з іншими методами, а саме: допомагає створювати на уроці умови для формування позитивної мотивації учіння школярів; дає можливість здійснювати диференціацію навчання; сприяє виробленню вмінь співпрацювати з іншими учнями; забезпечує високу активність усіх учнів; реалізує їх природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співпраці; підвищує результативність навчання та розвиток школярів [8].

Рефлексія. На цьому етапі здійснюється самоаналіз учнями діяльності на уроці. Вчитель з дітьми підбиває підсумок засвоєних знань, встановлює зв'язок між тим, що відомо і тим, що повинно вдосконалюватися в майбутньому. Ми вважаємо, що найбільш цікавими для дітей є такі прийоми рефлексії: «Казковий герой», «Драбинка успіху», «Дерево успіху», вправа «Незакінчене речення» тощо.

Отже, обґрунтовані педагогічні умови було впроваджено за допомогою різних форм і методів роботи, а саме: проведення бесід, педагогічного практикуму, дискусії тощо.

Ми дійшли висновку, що впровадження інноваційних технологій в освітній процес є важливим кроком для підвищення якості знань учнів початкових класів. Адже їх використання у закладах освіти сприяє розвитку самостійності, творчості, допитливості дитини, а також позитивно впливає на соціалізацію школяра та забезпечує готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві. Тому, для того, щоб покращити рівень сформованості громадянської компетентності молодших школярів, нами запропонована та обґрунтована структура сучасного уроку «Я досліджую світ» (додаток Б).

2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи з формування громадянської компетентності молодших школярів

Перевірка ефективності реалізації запропонованої програми здійснювалася за допомогою методів і діагностичних методик, що використовувалися на констатувальному етапі дослідження.

Для забезпечення вірогідності результатів формувального етапу в процесі вибору експериментальних і контрольних груп ми визначили такі, в яких найбільш повно знайшли відображення загальні для усієї вибірки результати, виявлені нами в ході констатувального етапу експерименту.

Експериментальну групу склали учні 2-А класу Запорізької гімназії № 36 Запорізької міської ради (25 дітей). У контрольну групу (КГ) увійшло також 25 учнів 2-Б класу того ж закладу освіти.

Робота в експериментальній групі (ЕГ) здійснювалася на основі розробленої нами програми, з дотриманням запропонованої структури уроку, а також методів та прийомів роботи щодо змісту й організації освітньої діяльності молодших школярів. Процес навчання у контрольних групах (КГ) здійснювався за традиційною системою.

Для оцінки результатів формувального етапу експерименту нас,

насамперед, цікавили зміни в рівнях сформованості громадянської компетентності молодших школярів.

Результати тестування дітей доповнювалися за допомогою аналізу матеріалів експертної оцінки вчителів, які характеризували рівні сформованості критеріїв, що становлять основу громадянської компетентності молодших школярів. Узагальнені результати кількісного та якісного аналізу представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка рівнів сформованості критеріїв, що становлять основу громадянської компетентності молодших школярів ЕГ та КГ (у %)

Критерії/ рівень	Розуміє переваги доброго ставлення до інших		Співпр. і взаєм. для збереж. традицій		Називає правила поведінки в сім'ї/школі		Знає державну символіку		Усвідомл. приналеж до укр. народ.	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	24	16	28	24	28	24	28	24	20	16
Достатній	32	32	28	28	40	36	36	32	24	24
Середній	32	40	36	36	24	28	24	36	24	28
Низький	12	12	8	12	8	12	12	12	32	32

За результатами таблиці видно, що в експериментальній групі зменшилась кількість учнів, які мали низький рівень 14,4% за рахунок збільшення достатнього (на 5,6%) та високого рівня (на 2,8%), відносно показників констатувального етапу експерименту. У той же час, у контрольній групі значних зрушень не відбулось.

Таким чином, зведені результати рівня сформованості громадянської компетентності молодших школярів контрольної та експериментальної груп представлено нижче (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка рівнів сформованості громадянської компетентності
молодших школярів (у % до загальної кількості опитаних дітей ЕГ і КГ
груп)**

Рівні	До експерименту		Динаміка	Після експерименту		Динаміка
	ЕГ	КГ		ЕГ	КГ	
Високий	25,6	20,8	-4,8	37,22	27,8	-9,42
Достатній	32	30,4	-1,6	21,76	26,4	+4,64
Середній	28	33,6	+5,6	27,78	31,6	+3,82
Низький	14,4	16	+1,6	13,24	16	+2,76

Таким чином, аналізуючи рівень сформованості громадянської компетентності, ми встановили взаємозалежність високого рівня розвитку громадянської компетентності й рівня сформованості критеріїв, що її становлять.

Ефективність програми впровадження у навчальний процес інноваційних педагогічних технологій, форм і методів, що сприяють підвищенню рівня сформованості громадянської компетентності молодших школярів підтвердилася отриманими результатами педагогічного дослідження – зростання відсотка учнів ЕГ, у яких зафіксовано підвищення високого рівня з 23,16% до 37,22%, а також зниження кількості учнів з низьким рівнем громадянської компетентності з 18,04 до 13,24% дітей.

ВИСНОВОК

У магістерській роботі подано теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми впровадження інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи. Одержані результати дослідження свідчать про досягнення поставленої мети й надають підстави сформулювати наступні висновки.

1. На підставі аналізу наукової та науково-методичної літератури з досліджуваної проблематики розкрито теоретичні основи впровадження в освітній процес початкової школи інноваційних педагогічних технологій. Визначено понятійно-термінологічний апарат проблеми та обґрунтовано її структуру.

Аналіз науково-педагогічної літератури допоміг зрозуміти сутність освітніх інновацій та їхнє головне завдання, що полягає у підвищенні ефективності освітнього процесу. Виходячи з цього, можемо зазначити про необхідність впровадження інновацій у сучасний освітній процес Нової української школи. Різносторонність дефініцій говорить про пильний інтерес з боку дослідників. Аналізуючи науково-педагогічну літературу, ми на основі отриманої інформації, запропонували власне визначення освітньої інновації, яка більш повно та різнобічно характеризує це явище: «освітня інновація – це результат цілеспрямованих дій, які мають на меті трансформувати, модернізувати та раціоналізувати освітню систему. Упровадження інновацій у практичний дискурс, сприяють підвищенню ефективності навчання та дозволяють отримати результат у максимально короткий термін».

2. Охарактеризовано особливості, різновиди та зміст інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи. У ході дослідження, особливу увагу було надано особливостям інноваційних технологій та їх видів. Нами було досліджено, що інноваційні технології та їх використання свідчать

про актуальність їх використання в сучасному освітньому процесі. Визначено, що різноманітність застосування на уроках інноваційних технологій, дає можливість доповнити навчальний план та зробити сприйняття інформації цікавим та актуальним. Процес заохочення дітей стає набагато легшим, якщо вчитель добре розуміється на інноваціях та готовий їх раціонально використовувати, оскільки саме ці методи ефективно впливають на освітній процес, позитивно діють на дітей та допомагають досягати позитивних результатів;

3. З'ясовано педагогічний потенціал використання інноваційних педагогічних технологій та її роль у формуванні громадянської компетентності молодших школярів. Визначено, що найефективнішим засобом емоційного впливу на формування громадянських якостей молодших школярів є уроки громадянськості – система навчально-виховних заходів громадянського спрямування, які можна здійснювати вчителями і вихователями. Окрім традиційних занять, значним розвивальним потенціалом у громадянському вихованні молодших школярів володіють і нестандартні уроки, особливість яких полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б викликало зацікавлення в учнів, сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню. Порівняно з звичайним заняттям, нестандартний урок максимально стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів.

Узагальнено, що громадянське виховання учнівської молоді є вимогою часу і полягає у формуванні громадянської компетентності (система громадянських знань, відносин до цивільних цінностей) та придбання громадянського досвіду (знання громадянських цінностей життєдіяльності в умовах громадянського суспільства, звички громадянського поведінки. Нами встановлено, що громадянська освіта є однією з умов підготовки покоління, здатного до відродження духовності суспільства і держави та розвитку національної ідеї особистості.

4. Здійснено аналіз рівня сформованості громадянської компетентності учнів початкових класів (на прикладі Запорізької гімназії № 36 Запорізької

міської ради) та виявлено актуальність проблеми формування громадянської компетентності і домінування низького та середнього рівнів їх сформованості у 50,8 % молодших школярів.

5. Продемонстровано модель та структуру сучасного уроку з використанням інноваційних технологій для того, щоб підвищити рівень сформованості громадянської компетентності молодших школярів, нами запропонована та обґрунтована структура сучасного уроку «Я досліджую світ» (Додаток Б). Ефективність програми впровадження у навчальний процес інноваційних педагогічних технологій, форм і методів, що сприяють підвищенню рівня сформованості громадянської компетентності молодших школярів підтвердилася отриманими результатами педагогічного дослідження – зростання відсотка учнів ЕГ, у яких зафіксовано підвищення високого рівня з 23,16% до 37,22%, а також зниження кількості учнів з низьким рівнем громадянської компетентності з 18,04% до 13,24% дітей.

Ми дійшли висновку, що впровадження інноваційних технологій в освітній процес є важливим кроком для підвищення якості знань учнів початкових класів. Адже їх використання у закладах освіти сприяє розвитку самостійності, творчості, допитливості дитини, а також позитивно впливає на соціалізацію школяра та забезпечує готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф., Аніщенко В. М., Балл Г. О., Кремень В. Г. Біла книга національної освіти України. Київ : Інформ. системи, 2010. 342 с.
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підручник для вищих педагогічних навчальних закладів. Київ : Либідь, 2006. 424 с.
3. Бєх І. Д. Молодший школяр у виховному просторі міжособистісних взаємин. *Початкова школа*. 2000. № 5. С. 1–3.
4. Біда О. А. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів : монографія. Київ : Науковий світ, 2003. 138 с.
5. Белкіна О. В. Критичне мислення вчителя як передумова його розвитку в учнів. *Формування гуманістичного світогляду вчителя* : Уманський держ. педагог. ун-т. ім. П. Тичини. Київ: Наук. світ, 2001. С.80–84.
6. Бондар В. І. Теорія, методика, технологія і педагогічна техніка: сутність, зв'язки, взаємозбагачення. *Наукові записки: збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Київ : НПУ, 2019. 278 с.
7. Веліулаєва Р. Н. Використання ІКТ на уроках у початковій школі. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Харків, 2016. № 50. С. 79–85.
8. Гейко І. Н. Використання інтерактивних форм і методів навчання. *Початкова школа*. Київ, 2004. № 3. С. 229–232.
9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
10. Гончаренко С. У., Мальований Ю. І. Гуманізація і гуманітаризація освіти. *Шлях освіти*. 2001. № 2. С. 2–7.
11. Городецька С. Л. Громадянська солідарність як поведінкова стратегія громадянського діалогу. *Соціологія. Грані* : зб. наук. праць. Київ : Київський національний університет імені Тараса Григоровича Шевченка, 2014.

№ 8. С. 80–84.

12. Громадянська освіта : методичний посібник для вчителя. Київ : Етна-1, 2008. 194 с.

13. Громадянська освіта: теорія і методика навчання. Київ : Етна-1, 2008. 174 с.

14. Данилевич О. В. Інноваційна та експериментальна робота в освітній системі: характер та спрямованість. *Освіта і управління*. Київ, 2007. № 1. С. 140-142.

15. Даниленко Л. І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі. *Управління освітою*. Київ, 2001. № 3. С. 18–24.

16. Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87 (зі змінами в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF>

17. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

18. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.

19. Доміна В. В. Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання : методичний посібник. Хмельницький : ХГПА, 2014. 132 с.

20. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. Харків : Основа, 2007. 160 с.

21. Дубіч Т. А. Ігрові технології навчання на уроках у початковій школі : посібник. Тернопіль-Харків : Ранок, 2010. 128 с.

22. Енциклопедія освіти / редкол. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

23. Єльнікова О. В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. *Імідж сучасного педагога*. 2001. № 3. С. 71–74.

24. Жубрид С. М. Загальнодидактичні та інноваційні технології навчання у початковій школі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2016. №3 (300). С. 31–41.

25. Жукова О. А. Дидактична система формування соціальної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей класичних університетів засобами ігрових технологій: автореф. дис. ... д-ра пед. наук :13.00.09. Тернопіль, 2019. 37 с.

26. Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти. Підсумковий документ робочої групи з розробки планів і програм проекту «Громадянська освіта – Україна». *Історія в школах України*. 2006. № 8. С. 4–8.

27. Ігнатенко М. Сучасні освітні технології. *Математика в школі*. 2013. №4. С. 2–6.

28. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / за заг. наук. ред. П. Ю. Сауха. Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 444 с.

29. Інноваційні педагогічні технології: посібник / за заг. наук. ред. О. І. Огієнко та ін. Київ: Інститут педагогічної освіти та освіти дорослик НАПН України, 2015. 314 с.

30. Інноваційні технології супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ / за заг. наук. ред. В. С. Поуль, А. В. Сазонової. Краматорськ: Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2021. 108 с.

31. Киричук О. В. Інноваційні підходи до організації навчального процесу. Київ: Шкільний світ, 2011. 128 с.

32. Кіктенко А. З., Любарська О. М., Пехота О. М. Освітні технології: навч.-метод. посібник. Київ: А.С.К., 2004. 256 с.

33. Кірик М. Ю., Химинець В. В. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 312 с.

34. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. (№ 222-IV від 3 вересня 2019 року № 27-IX. URL :

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254K.html

35. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2022-%D1%80#n7>

36. Крамаренко І. С. Збірник нормативно-правових актів щодо матеріально-технічного забезпечення галузі освіти. Інноваційна діяльність. Київ : ІМЗО, 2019. 80 с.

37. Крамаренко С. Г. Активні методи в системі особистісно орієнтованого навчання. *Відкритий урок*. 2003. № 9–10. С. 40–42.

38. Кремень В. Г. Інновації – alter ego глобалізації. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 3–9.

39. Кузьмінський А. І. Технологія і техніка шкільного уроку : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 335 с.

40. Логачевська С. П. Диференціація у звичайному класі : посіб. для вчителів, методистів, студентів. Донецьк : Центр підгот. абітурієнтів, 2014. 287 с.

41. Луговий В. І. Управління якістю викладання у вищій школі: теоретико-методологічний і практичний аспекти. *Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі* : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2011. С. 5–34

42. Настільна книга педагога / упоряд. : В. М. Андрєєва, В. В. Гигораш. Харків : Основа, 2006. 352 с.

43. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. *Освіта*. 2001. № 38. С. 2–4.

44. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/4872021-40193> (дата звернення: 15.07.2022).

45. Невзорова Л. Н. Здоров'язберігаючі технології на уроках у початковій школі. *Альманах світової науки*. Київ, 2016. № 2. С. 72–73.

46. Нестеренко Т. С. Громадянська компетентність учнів як складова

громадянської освіти в початковій школі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2009. № 4. С. 179–182.

47. НУШ та інноваційні технології в початковій школі. [URL: https://www.pedrada.com.ua/article/2251-nush-ta-nnovatsyntehnolog-v-pochatkovy-shkol](https://www.pedrada.com.ua/article/2251-nush-ta-nnovatsyntehnolog-v-pochatkovy-shkol)

48. Олійник В. І. Інтерактивні технології у початковій школі. *Сучасна школа України*. 2013. № 3(255). С. 9–42.

49. Пироженко Л., Пометун О. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод посіб. Київ : А.С.К., 2005. 192 с.

50. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005 № 23. С. 18–24.

51. Про освіту : Закон України. від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

52. Рогальська Н. В. Підготовка майбутніх фахівців до інноваційної діяльності в умовах освітнього комплексу «Дошкільний заклад – початкова школа». *Вісник Черкаського університету*. 2010. Вип. 176. С. 139–141.

53. Руденко О. Використання гри як засобу підвищення ефективності навчання. *Школа : інформаційно-методичний журнал*. 2011. № 11. С. 67–70.

54. Сиротенко Г. О. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання. Харків : Основа, 2003. 80 с.

55. Скемська А. Формування громадянської компетентності. Плекаємо члена суспільства. *Початкова освіта*. 2010. № 37. С. 2–4.

56. Солодаренко Е. Н. Методичні аспекти інтеграції предметів в початковій школі як педагогічне явище. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2016. № 50. С. 233–239.

57. Співаковський О. В., Львов М. С. Педагогічні технології та педагогічно-орієнтовані програмні системи : предметно-орієнтований підхід . *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2002. № 2. С.17–21.

58. Сучасні педагогічні технології в освіті : зб. наук.-метод. пр. / за заг. наук. ред. Р. П. Мигуценка, Ю. І. Панфілова. Харків : НТУ ХПІ, 2016. 185 с.
59. Телячук В. П., Лесіна О. В. Інноваційні технології в початковій школі : посібник. 2-ге вид. Харків : Основа, 2008. 233 с.
60. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Кондор, 2011. 628 с.
61. Упровадження STEM-освіти в освітній процес Нової української школи. URL : <https://op.ua/ru/pedclass/naukova-stattya/uprovadzheniya-stem-osviti-v-osvitniy-proces-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli>
62. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / уклад. Н. Степанова. Черкаси : Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. 44 с.
63. Хомич Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах зміни цінностей суспільства. URL : http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/2_4.pdf
64. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. 364 с.
65. Як використовувати нестандартні форми та методи навчання на уроках? URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-nestandardnih-form-ta-metodiv-navcanna-na-urokah-matematiki-60634.html>
66. Яців Н. М. Методична розробка. Інноваційна технологія «Лепбук». URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicna-rozrobka-innovacijna-tehnologia-lepbuk-143797.html>
67. Innovating Pedagogy 2019 : Open University Innovation. URL: www.researchgate.net/publication/331168379

ДОДАТКИ

Додаток А

Тема. Слово. Значення слова. Наш клас. Ефективне спілкування

Мета: формування предметних і ключових компетентностей (спілкування рідною мовою, уміння вчитися впродовж життя, формувати громадянську та соціальну компетентність) уміння влучно добирати слова відповідно до мовленнєвих ситуацій; збагачувати словниковий запас учнів; співпрацювати в групах, виховувати людські чесноти; розвиток уваги, мислення, мовлення, творчої уяви, спостереження за лексичним значенням слова, бажання досліджувати мову і мовлення

Тип уроку: формування компетентностей, інтеграція.

Обладнання: смайлики, цеглинки лего, відеозаписи, мультимедійна презентація

Хід уроку

І. Організація класу

1. Готовність до уроку.

2. Привітання.

Станьте дітки всі рівненько,

Посміхніться всі гарненько.

Любі діти, в класі гості в нас зібрались.

Всі ми дружно привітаймось,

Їм головками кивнемо і урок свій розпочнемо

3. Психологічний настрій

Щоб урок пройшов не марно,

Сидіти треба рівно, гарно .

І виконувати те, про що мова зараз йде.

II. Вступна частина

1. Технологія «Очікування»

- Цікаво, що ви очікуєте від уроку?
- Перед вами є цеглинки леґо.
- Хто сподівається отримати нові знання – підніме червоний,
- якщо чекаєте цікавого спілкування – зелений,
- хто прагне бути активним – жовтий,
- а хто не визначився – підніме синій.

Мені приємно, що більшість очікують здобути нові знання. Сподіваюся на вашу активність і уважність. Щоб ваші очікування справдились, вашими вірними друзями на уроці мають стати взаємодопомога і співпраця.

III. Основна частина

1. Гра «Кубик Блума»

- Назви про яку мову йдеться?

Раз казала мені мати:
«Треба мов багато знати,
та одну з них шанувати.
Та одну із мов усіх,
Що у серці ти зберіг»
В серці ніжну і погідну,
Збережу я тільки рідну

- Чому ви любите українську мову?
- Поділись з чого складається наша мова?
- Придумай речення або прислів'я про мову
- Запропонуй ланцюжок хороших слів. Запишіть.

2. Оцініть свою роботу. Вправа «Ліхтарик»

3. Повідомлення теми та завдань уроку

Сьогодні ми продовжимо розкривати таємниці рідної мови, застосовувати набуті знання. Досліджувати : які слова ефективно вживати при спілкуванні , щоб запалити вогник добра

Слова , неначе кольорові камінчики. Недостатньо їх назбирати, необхідно ще і вміти скласти з них чудові візерунки, а для цього потрібно розуміти значення слова. Добрі слова дарують радість. Погані слова можуть завдати болю. Отже, словом можна образити людину, а можна запалити вогник добра

Отже, головним словом на уроці є СЛОВО.

4. Асоціативний кущик-павутинка.

- Що ми знаємо про слово?

СЛОВО

синоніми

антоніми

пряме значення

переносне значення

багатозначні слова

5. Проблемне запитання

- А хто з вас знає скільки існує слів в українській мові?
- То скільки приблизно слів існує в українській мові?
- Ви вже знаєте, де зберігаються слова. Ми досліджували з вами ці книги на попередньому уроці. Це – словники.

6. Станція «Багатозначні слова». Гра «Відгадай мене».

Я на дереві гойдаюсь. Я в конверті відсилаюсь.

Яку шапочку ніколи не одягають на голову?

З якого крана води не набереш?

Це слово три значення має: то двері воно відчиняє, то тягнеться ніжно до мами, то букви випишує вправо.

Яким гребінцем не розчісуються?

Яким потрібно скористатися словником, дізнатися лексичне значення незнайомого слова? Як називається наука, яка вивчає значення слів?

7. Взаємодіємо в парах. Гра «Дружні сусіди».

Завдання на долоньках .Прочитай фразеологізми. З'єднай лініями фразеологізми і синоніми.

Набрати в рот води	нічого не робити
Байдики бити	мовчати
Водити за ніс	нічого не робити

8.Фізкультхвилинка

9.Станція «Площа антонімів»

Знайдіть на малюнку пари антонімів і запишіть.

10.Робота в групі. Станція «Ввічливе чаювання».

Уявіть собі ,що ви художники слова. Намалюйте свою Батьківщину словами. Під час роботи в групі досліджуйте, які слова допомагають ефективно працювати.

IV.Заклучна частина

Рефлексія. Вправа «Відкритий мікрофон»

- Сьогодні я дізнався....
- Було цікаво...
- Було складно...
- Я зрозумів(ла),що...
- Тепер я зможу...
- Я навчився(лася)...
- У мене вийшло...

Додаток Б

Інтегрований урок-квест «Я досліджую світ» 2 клас

Тема «Я і моя Батьківщина»

Мета: закріпити знання учнів про Україну, державні символи і народні обереги, славетних українців, усну народну творчість; вчити працювати у команді; формувати громадянську компетентність, почуття національної гідності.

Ранкова зустріч. Вправа «Асоціативний кошик»

Наша Батьківщина – це Україна. Це рідний дім для всіх, хто вважає себе громадянами України. А що для тебе Батьківщина?

Покласти на стіл кошик із різними ілюстраціями, пов'язаними з поняттям «Батьківщина». Попросіть, щоби діти обрали з кошика по кілька ілюстрацій, які їм до вподоби. Діти обирають зображення і кажуть...

«Для мене Батьківщина – це гори і сонце, що сідає за гори. А для тебе, Марійко?»

«Для мене Батьківщина – це річка Буг і цей зелений берег, куди я ходжу гуляти з батьками». А для тебе, Максиме?

«Для мене Батьківщина – це Тарас Шевченко, український поет».

«Для мене Батьківщина – це синьо-жовтий прапор».

Хід уроку

1. Позитивне налаштування на урок (дзвіночок)

Всі на мене подивіться,
Один одному всміхніться.
Продзвенів уже дзвінок,
Починаємо урок.

- З яким настроєм я прийшов сьогодні до школи? (екран настрою)
- Послухайте вірш Віри Багірової, про що в ньому йдеться?

Як же край той зветься, де ти, хлопче, зріс,
Де твій дім, озерце, дитсадочок, ліс,
Де верхам синіти вічно вдалині,
Де найкращі в світі люди і пісні?.. (Батьківщина.)

Діти, ми продовжуємо працювати над темою
«Я і моя Батьківщина»

Українці ми маленькі,

Україна – наша ненька,
В неї щира я дитина,
Добра, люба і єдина!

На карті світу Україну відшукати легко. Наша Батьківщина славиться безкрайними степами, густими лісами, величними горами, повноводними ріками. На заході вона межує з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією і Молдовою, на півночному сході та сході – з Росією, а на півдні омивається водами Чорного та Азовського морів. **Показати карту України і її сусідів.**

2. Квест-гра «Що ти знаєш про Україну»

Завдання: відвідавши всі станції, виконати завдання на кожній з них, отримати від ключ - частинку пазлу. Перемагає та команда, яка першою справиться із усіма завданнями та складе пазл – карту України.

Станція 1 Вікторина «Відкрий для себе Україну»

Завдання : дайте відповіді на питання вікторини :

1. Назвіть столицю України (м. Київ)
2. Скільки областей має наша держава? (24)
3. Що є основним законом держави Україна? (Конституція України)
4. Хто діючий Президент України? (Володимир Зеленський)
5. Як називається державна валюта? (гривня)
6. Яка річка протікає усією територією України? (Дніпро)
7. Які гори є на території нашої держави? (Карпати)
8. Кого український народ називає Кобзарем? (Т.Г. Шевченко)
9. Який одяг вважається український національним? (Вишиванка)
10. Який танець є нашим національним? (Гопак)

Фізкультхвилинка<https://www.youtube.com/watch?v=TXvo0QFqatU&t=3s>

Станція 2 «Казкова» (можна загадки можна казкову вікторину з цеглинками)

Завдання: спробуй казку відгадати...

Не тримали сина й доніх
 У своїх вони долонях.
 Тож пішов дідусь у ліс,
 Деревиночку приніс.
 У колисочку поклали,
 Бабця нічку колихала,
 А на ранок в ній синочок
 Та й відкрив розумні очка.
 Як же зветься це хлоп'ятко,
 Любі хлопчики й дівчатка? («Івасик-Телесик»)

Це маленька горошина
 Принесла в родину сина.
 Мав таку цей хлопець силу,
 Що зміюку підкорила.
 Визволив сестру, братів,
 Простить зради не схотів,
 То ж пішов у світ блукати,
 Долі кращої шукати.
 Відгадайте без підказки,
 Із якої герой казки? («Котигорошко»)

Дівчина, хоч і кривенька,
 Роботяща, моторненька,
 Як гніздо її спалили,
 То з качками полетіла.
 То ж назвіть її, будь ласка! («Кривенька качечка»)

У лисички розкошує
 Спить у ліжку і жирує.

Цей котюра ну й доскоцький!
А назвав себе... («Пан Коцький»)

Ця брехуха – і рогата,
І баньката й бородата.
Обдурила свого діда,
Принесла в родину біди,
Хату в зайчика украла,
Жити в домі цьому стала.
Добрий рак її прогнав
І зайчика врятував.
Як же звати цю рогату
Вередуку бородату? («Коза-Дереза»)

Він любив пісні співати.
Від звірят усіх тікати.
Скік! Тут був, і вже – нема!
І шукать його – дарма!
Та лисичка його з'їла
Ба! Таки перехитрила! («Колобок»)

Це який такий бичок,
Не простий – а третячок,
Дуже, дуже він був ловкий,
Упіймав ведмедя, вовка,
Зайчика, а ще – лисичку,
Хоч і сам він невеличкий.
Допоміг і бабі, й діду
Пережити їхні біди. («Солом'яний бичок»)

Станція 3 «Символи моєї Батьківщини»

Оберіг, обереги... Що означають ці слова? Обереги – від «оберігати»... Обереги – добрі охоронці оселі. Бережуть, аби до нашої хати не заходила різна нечиста сила, злі духи, які за повір'ями наших предків, приносять лихо в дім.

Берегиня, обереги – це наші давні символи. Їхнє коріння сягає у глибину віків. Все, що є в них – це мудрість народна – те, що ми приберегли від своїх батьків, дідів, прадідів.

Варіанти завдань на даній станції

Назвіть державні та народні символи України. Поясніть значення. **Виготовіть лепбук «Символи моєї Батьківщини»**

Які державні символи України ви знаєте? (Державний Герб, прапор, Гімн)

Складіть із цеглинок прапор України

Скільки ще прапорів можна утворити із цих кольорів (1) Скільки комбінацій цих кольорів існує? (2) (Комбінаторна задача)

Які народні символи є в українців? (калина, верба, лелека, рушник, віночок, вишиванка, соловейко тощо). **Викладіть орнамент із цеглинок** (конструктора LEGO) (групова робота) Прикрасьте вишиванку, глечик, рушничок. (роздати заготовки)

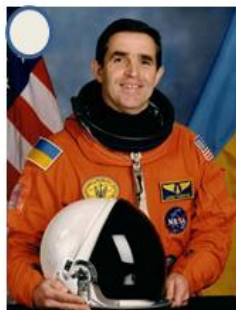
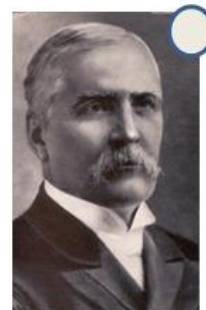

Поки діти працюють лунає пісня про Україну або релакс «Красьвиди України»

Станція 4 «Славетні українці»

Завдання: вкажіть номер біля портрету того, про кого йдеться.

1. Леонід Каденюк. Перший український космонавт.
2. Катерина Білокур. Художник, живописець.
3. Євген Патон. Вчений. Інженер.
4. Сергій Бубка. Легкоатлетист, шестикратний чемпіон світу.
5. Микола Амосов. Хірург. Проводив найскладніші операції на серці.
6. Андрій Шевченко. Футболіст. Чемпіон України. Майстер спорту.
7. Микола Лисенко. Композитор. Основоположник української класичної музики.
8. Богдан Хмельницький. Гетьман. Засновник Української Козацької держави.
9. Володимир та Віталій Клички. Боксери. Чемпіони світу.
10. Іван Франко. Письменник.

Станція 5. Майстер-клас «Лелека – символ України»

Завдання: виготовити лелеку

- Зараз ми з вами спробуємо відтворити цього чудового птаха за допомогою таких матеріалів та інструментів: трафарети лелеки, маркер чорного та червоного кольору, клей-стік, ножиці, коктейльні соломинки (для ніжок), пластилінова кулька для закріплення птаха.

- Молодці діти, вам сподобався сьогоднішній урок? Ви гарно попрацювали і отримуєте заохочення – мотиваційні браслети.

Заклучна частина. Рефлексія. Вправа-гра «Закінчи речення»

- Наша країна називається
- Столиця України – місто
- Ми живемо в місті
- Найбільша річка України
- Наша держав має символи
- Український Державний Прапор має кольори

**Декларація академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Лещенко Єлизавета Миколаївна, студентка 2 курсу, заочної форми здобуття освіти, факультету соціальної педагогіки та психології, спеціальності 013 «Початкова освіта» освітньої програми «Початкова освіта», адреса електронної пошти _____:

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: «Упровадження інноваційних технологій в освітній процес Нової української школи»;

– відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

_____ Є. М. Лещенко

_____ О. О. Андрющенко